

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

 HİLAL ÇİFTÇİ*

 10.53718/gttad.1118655

ÖZ

Türk-İslâm devletlerinde kazanılan zaferleri gerek ülke içerisinde gerekse yabancı devletlere ilan etmek amacıyla fetihnâme gönderme geleneği Osmanlılarda da devam ettirilmiştir. Ancak Osmanlılar kendilerinden önceki Türk-İslâm devletlerinden tevarüs ettikleri birçok gelenekte olduğu gibi fetihnâme gönderme pratiğinde de kendilerine has bir üslup geliştirmişlerdir. Bu bağlamda Osmanlılar fetihnâme gönderme uygulamasına sadece ülke içinde ve dışında kazanılan bir zaferi ilan etmenin ötesinde farklı anlamlar yüklemişlerdir. Ülke içerisinde sadrazama vekâlet eden sadaret kâimmakâmına ve taşradaki kadı ve beylerbeyi gibi yöneticilere zaferi halka duyurmaları için gönderilen fetihnâmeler aslında halkın devlete bağlılık ve hizmetlerinin artırılması gibi bir amaca yöneliktir. Yabancı ülkelere gönderilen fetihnâmelerin ise diplomatik bir misyonu vardı. Elde edilen zaferle Osmanlı'nın güç ve ihtişamına vurgu yapılarak dost ya da bağlı olan ülkelerin dostluklarının ve bağlılıklarının pekişmesi ve devamı sağlanırken, husumetli olunan ülkelere ise bir tehdit imasında bulunulmaktaydı. Öyle ki bu gelenek zamanla Osmanlı diplomasisinin dosta müjde düşmana tehdit dili haline gelmiştir. Bu yüzden Osmanlı fetihnâmelerinin temel işlevinin savaş propagandası ya da güç ve ihtişam gösterisi olduğu yorumları yapılmıştır. Esasen Osmanlıların fetihnâmelere yükledikleri misyon, tarihi süreç içerisinde dönemsel olarak değişiklik göstermiştir. Osmanlılar siyasi ve askerî açıdan güçlü oldukları dönemlerde fetihnâmeleri güç ve ihtişam vurgusu için kullanırken siyasi ve askerî açıdan zayıf oldukları dönemlerde ise diplomasiyi etkin kılmak için kullanmışlardır. Dolayısıyla Osmanlı fetihnâmelerinin işlevi, devletin siyasi ve askerî konumuna paralel olarak zamanla Osmanlı diplomasisi ve diplomatik dilindeki değişimin bir yansıması olarak farklılaşmıştır.

1715 yılında Mora'nın yeniden fethi üzerine vakanüvis Mehmed Râşid Efendi tarafından kaleme alınan ve elliye yakın devlet adamı ve hükümdara gönderilen Mora Fetihnâmesi bu değişimin gözlemlenebildiği uygun bir örnektir. Zira 1699 Karlofça Antlaşması ile kaybedilen Mora'nın yeniden fethedilmesi devletin uğradığı askerî ve siyasi prestij kaybının tamiri için önemli bir fırsattı. Söz konusu fetihnâme bu prestij kaybının oluşturduğu iç kamuoyundaki karamsar ruh halini ve komşu ülkelerde Osmanlı'nın gücü konusunda oluşan şüpheleri ortadan kaldırmaya yönelik diplomatik bir gayenin tezahürü idi. Bugün bu fetihnâmenin gönderildiği kaydedilen elliye yakın nüshasından sadece iki nüshası tespit edilebilmiştir. Bu iki nüshadan İran hükümdarı Şah Hüseyin'e gönderileni Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde 6 numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri içerisinde bulunmaktadır. İstanbul'da sadrazama vekâlet eden sadaret kâimmakâmına ve İstanbul kadısına gönderilen diğeri ise Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3655/4, 48a-56a varakları arasında bulunmaktadır.

Çalışmada ikinci nüsha esas alınarak bu iki nüsha arasında metin kritiği yapılmış ve bu iki belge Diplomatik dil açısından karşılaştırılmıştır. Mora Fetihnâmesinden hareketle Osmanlı diplomatığının önemli bir belge türü olan fetihnâmelerin Osmanlı Diplomasisindeki rollerine ve tarihsel süreçte gösterdikleri değişime ilişkin bazı çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Diplomasisi, Diplomatik Dil, Fetihnâme, Mora.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı/TÜRKİYE, E-Posta: hilalciftci@karatekin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1268-2144.

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

THE MISSION AND DIPLOMATIC LANGUAGE OF FETHNAMES IN OTTOMAN DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF 1715 MOREA FETHNAME

ABSTRACT

The tradition of sending fethname in order to announce the victories won in the Turkish-Islamic states, both within the country and to foreign states, was continued in the Ottomans as well. However, the Ottomans developed a peculiar style to themselves in the practice of sending fethname, as in many traditions they inherited from the Turkish-Islamic states before them too. So much so that the Ottomans attributed different meanings to the practice of sending a fethname beyond just declaring a victory won inside and outside the country. The fethnames, sent to the kaimmaqam, who deputized the grand vizier in Istanbul and to administrators such as kadi and beylerbeyi in the provinces, to announce the victory to the public, were actually aimed at enhancement of the loyalty of the public to the state and their services. Fethnames sent to foreign countries had a diplomatic mission. By emphasizing the power and magnificence of the Ottoman Empire with the victory in the fethnames sent abroad, the friendship and loyalty of the friendly or allied countries was strengthened and continued, while a threat was implied to the countries that were hostile. So much so that this tradition has become the language of good news for friend and threat to enemy in Ottoman diplomacy. For this reason, it has been interpreted that the main function of the Ottoman fethnames was war propaganda or a display of power and splendor. In fact, the mission that the Ottomans attributed to the fethnames changed occasionally in the historical process. They used fethnames to emphasize their power and magnificence during the periods when they were politically and militarily strong, while they were used to make diplomacy effective when they were weak politically and militarily. Therefore, it can be said that the function of the Ottoman fethnames changed over time in parallel with the political and military position of the state, as a reflection of the change in Ottoman diplomacy and diplomatic language.

The Fethname of Morea, which was written by the chronicler Mehmed Raşid Efendi after the re-conquest of Morea in 1715 and sent to nearly fifty statesmen and rulers, is an appropriate case of this change. Because the re-conquest of Morea, which was lost with the 1699 Karlowitz Treaty, was an important opportunity to repair the loss of military and political prestige suffered by the state. The aforementioned fethname was the manifestation of a diplomatic aim to eliminate the pessimistic mood in the domestic public opinion caused by this loss of prestige and the doubts about the power of the Ottomans in the neighboring countries. Today, only two copies of this fethname have been found out of nearly fifty copies. Of these two copies, the one sent to the Iranian ruler Shah Hussein is in the No. 6 Nâme-i Hümâyûn Register in the Presidency Ottoman Archives. The other copy, sent to the kaimmaqam who deputized for the Grand Vizier and to the Kadi of Istanbul, is in the Library of Süleymaniye, Esad Efendi, no. 3655/4.

In the study, text criticism was made between these two copies based on the second copy and these two documents were compared in terms of diplomatic language. Based on the Fethname of Morea, it has been tried to make some inferences about the role of fetihnâmes, which is an important document type of Ottoman diplomatic, in Ottoman Diplomacy and the changes they have shown in the historical process.

Keywords: Ottoman Diplomacy, Diplomatic Language, Fethname, Morea.

GİRİŞ

Köken itibarıyla Arapça “açmak, kazanmak, elde etmek” anlamlarına gelen “fetih” ve Farsça “mektup, ferman, kitap” anlamında kullanılan “nâme” kelimelerinden meydana gelmiş birleşik bir kelime olan fetihnâme; anlam itibarıyla düşmana karşı kazanılan zaferi ilan eden mektup ve fermanlar ile bu fetihleri edebî bir şekilde anlatan müstakil eserlere verilen genel addır. Fetihnâmeler format olarak biri padişah tarafından kazanılan zaferi duyurmak amacıyla gönderilen ferman ya da mektuplar yani resmi bir belge, diğeri ise bir yerin fetihini anlatan mecmua tarzında kaleme alınan edebî eserler olarak iki türe ayrılır.¹ Osmanlılar da kendilerinden önceki Türk-İslam devletlerinden tevarüs ettikleri bu geleneği her iki formatta da devam ettirmişlerdir. Günümüze hem Osmanlı Diplomatîğinin resmî belgeleri olarak hem de edebî tür olarak çok sayıda fetihnâme ulaşmıştır.² Özellikle ikinci gruptaki fetihnâmeler yani kazanılan bir zaferi süslü bir dille anlatan, manzum veya mensur ya da her iki türü de bünyesinde barındıran tarihî-edebî eserler fetih hadisesini çeşitli yönleriyle aydınlatmak amacıyla gerek tarihçiler gerekse edebiyatçılar tarafından incelenmiş ve üzerinde çalışmalar yapılmıştır.³ Ancak Osmanlı Diplomasinin ve Diplomatîğinin bir türü olan resmî belge niteliğindeki fetihnâmeler üzerine çok fazla

¹ G.L. Lewis, “Fathnâme”, *EI* (The Encyclopaedia of Islam-New Edition), II, Leiden: E.J. Brill, 1991, s. 839.

² Hasan Aksoy, “Tarihî Bir Belge ve Türk İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler”, *İLAM Araştırma Dergisi*, S.II/ 2, 1997, s. 7.

³Yayınlanmış mecmua tarzındaki fetihnâmelere örnek olarak bk: Kıvamî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, haz. Franz Babinger, Maarif Basımevi, İstanbul 1955. Selahattin Tansel, “Silahşor'un Fetihnâme-i Diyar-ı Arab Adlı Eseri”, *Tarih Vesikaları*, Yeni seri I (Ocak 1958), sayı 2 (17), s. 294-320; Yeni seri, I (Mart 1961), sayı 3(18), s. 430-454.M. Münir Aktepe, *1720-1724 Osmanlı-İran Münasebetleri ve Silahşor Kemani Mustafağa'nın Revan Fetihnâmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul 1970.

çalışma yapılmamıştır. Mevcut çalışmalar ise belgelerin transkripsiyonu seviyesinde kalmıştır.⁴ Halbuki Osmanlılar fetihnâme gönderme pratiğine ülke içinde ve dışında sadece zaferi duyurmanın ötesinde farklı anlamlar yüklemektedirler. Ülke içerisinde başta İstanbul'da bulunan sadrazama vekâlet eden kâimmakâm'a ve taşradaki kadı ve beylerbeyi gibi yöneticilere zaferi halka duyurmaları için gönderilen fetihnâmeler aslında halkın devlete bağlılık ve hizmetlerinin artırılması gibi bir amaca yöneliktir. Yabancı ülkelere gönderilen fetihnâmelerin ise diplomatik bir misyonu vardır. Elde edilen zaferle Osmanlı'nın güç ve ihtişamına vurgu yapılarak dost ya da bağlı olan ülkelerin dostluklarının ve bağlılıklarının pekişmesi ve devamı sağlanırken, husumetli olan ülkelere ise bir tehdit imasında bulunulur idi. Daha kuruluş döneminde Sultan Orhan İznik'in fethi üzerine Canik Han'a gönderdiği fetihnâmede bu haberin her tarafa yayılmasını böylece devletin dostlarının mutluluğuna din düşmanlarının ise morallerinin bozulmasına ve cesaretlerinin kırılmasına sebep olmasını umduğunu belirtmesi esasen fetihnâmelerin bu fonksiyonunu göstermektedir.⁵ Fetihnâmeyle birlikte gönderilenler de bu haberin karşı taraf için bir müjde mi yoksa bir tehdit mi olduğunu gösteren bir unsur idi. Eğer fetihnâmenin beraberinde seferde elde edilen ganimetlerden bir hediye gönderiliyorsa müjde, düşmandan alınan bir kesik baş ya da kelle gönderiliyorsa tehdit anlamı taşımaktaydı. Aslında bu ikinci durum daha çok Osmanlı'ya karşı iş birliği içerisinde olan iki taraftan birinin mağlubiyeti üzerine diğer müttefike gönderilen fetihnâmelerde söz konusu olmaktadır.⁶ Yavuz Sultan Selim'in Dulkadiroğulları beyliğini Osmanlı topraklarına kattığı zaferin ardından Memlük sultanı Kansu Gavri'ye gönderdiği fetihnâmeye Dulkadiroğlu beyi Alâüddeve'nin başının eşlik etmesi bu ikilinin Osmanlı'ya karşı ittifak etmelerine bir gönderme idi. Yine Yavuz Sultan Selim'in 1516'da Diyarbakır'ın Safevi valisi Karahan'a karşı kazandığı zaferi bildirmek üzere Venedik'e gönderdiği fetihnâmeye de Safevi komutan Gasbin'in başı eşlik ediyordu.⁷ Burada da Osmanlı'ya karşı Safeviler ile ittifak girişiminde bulunan Venedik'e bir mesaj vardı.⁸ Osmanlıların fetihnâmelere yükledikleri bu misyondan dolayı bazı tarihçiler tarafından bu belgelerin temel işlevinin savaş propagandası olduğu yorumu yapılmıştır.⁹ Dolayısıyla resmî belge niteliğindeki fetihnâmelerin elde edilen bir zaferi duyurmanın ötesindeki bu misyonları, onların diplomasi ve diplomatik format ve dil açısından da bir incelemeye tabi tutulmalarını elzem kılmaktadır.

Bu çalışmada 1715'te Mora'nın yeniden fethi üzerine düzenlenen ve elliye yakın vilâyete ve yabancı devlet hükümdarlarına gönderilen Mora Fetihnâmesi'nin biri İstanbul'a sadaret kaimakamına diğeri Safevi şahı Şah Hüseyin'e gönderilen iki nüshası Osmanlı diplomatığı ve diplomatik dil açısından karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu suretle biri başkente biri komşu bir devlete gönderilen bu iki nüsha arasında fetihnâmelerin temel işlevinin propaganda olduğunu gösteren farklılıklar bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Makalede ele alınan vakanüvis Râşid Mehmed Efendi'nin Mora Fetihnâmesi ile ilgili bir çalışma daha önce Hüseyin Sarioğlu ile Veysel Göger tarafından yapılmıştır. "*Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme*" başlığıyla neşrettikleri bu çalışmada yazarlar, Râşid Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı Mora Fetihnâmesi'nin sadece İran Şahına gönderilen nüshasının metnini neşretmişlerdir, ayrıca Osmanlı diplomasisi ve diplomatik dil açısından esaslı bir değerlendirmede bulunmamışlardır. Bu bakımdan söz konusu yazarlar tarafından yayınlanan makale, çalışmamızla kısmen ortaklık arz etse de bu araştırmada Mora Fetihnâmesi'nin İstanbul'daki sadaret kaimakamı ve kadiya gönderilen nüshasının esas alınarak iki nüsha arasında metin kritiği yapılmak suretiyle diplomatik dil bağlamında değerlendirilmeleri açısından birbirinden farklı olduğu görülecektir.

1. Osmanlı Diplomatiği Açısından Fetihnâmeler

Fetihnâmeler, belge türü olarak Nâme-i Hümâyûn grubu belgeleri içerisinde yer almalarına rağmen bu gruptaki diğer belgelerden farklı olarak sadece yabancı devlet hükümdarlarına ve Osmanlı Devleti'ne bağlı hükümlere değil aynı zamanda ülke içerisindeki ileri gelen yöneticilere de gönderilmektedirler. Bu yüzden fetihnâmeler bir taraftan Nâme-i Hümâyûnların olağan diplomatik yapılarına sahipken diğer taraftan Nâme-i Hümâyûnlardan farklı olarak kendine has bir format içermektedirler.

Osmanlı diplomatığının esasları konusunda öğretici bilgiler içeren bazı Münşeât Mecmualarında muhteva açısından bir fetihnâmede olması gereken on beş şart şu şekilde sıralanmaktadır: 1- Tahmîd; Allah'a hamd, 2- Tasliye; Hz. Peygamber'e salavat, 3- padişah için tebaanın işlerinin düzenlenmesi ve zulme mâni olunmasının gerekliliği, 4- düşmanın üzerine niçin gidildiği, 5- padişahın yola çıkışı, 6- askerlerinin sayısının belirtilmesi, çokluğunun vurgulanması, 7- düşmanın durumu, 8- düşmanın cesaretinin tasviri, 9- savaşın tasviri, 10- Allah'ın yardımı ile sultanın zaferi, 11- Allah'a şükür, 12- düşman topraklarının fethinin tasviri 13- bu zaferin

⁴Hüseyin Sarıkaya, Veysel Göger, "Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715)", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S. 67, İstanbul 2018, s. 101-124, M. A. Erdoğan, "1635 Tarihli Revan Kalesi Fetihnâmesi". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 14/1, 1999, s. 25-43.

⁵Feridun Ahmed Bey, *Münşe'âtü's-selâtin*, C. I, İstanbul 1858, s. 67.

⁶İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK yay., Ankara 2014, s. 277.

⁷M. Pia Pedani Fabris, "Ottoman Fethnames The Imperial Letter's Announcing a Victory", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XIII, 1998, s. 186.

⁸Ali İbrahim Savaş, "İran Batının Eski Gözdesi", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, S. 23, 1996, s. 17.

⁹G. L. Lewis, "The Utility of Ottoman Fethnames", *Historians of the Middle East*, Edt. B. Lewis- P. M. Holt, London 1962, s. 193.

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

hükümdarlara ilan edilmesi (sadece padişahın kendi topraklarına hitap eden fetihnâmelerde zaferin karadan ve denizden duyurulması), 14- fetihnâmenin nereye ve kiminle gönderildiği, 15- padişahın zaferden duyduğu sevinci, müjdeyi muhatabına iletmesi ve dua isteği.¹⁰

Diğer taraftan Fetihnâmeler muhteva açısından bu rükünlere sahipken diplomatik format açısından da Padişah'a ait bir belge olduğu için Nâme-i Hümâyûn grubu belgelerin olağan formatını taşımaktaydılar. Başka bir ifadeyle format açısından Nâme-i Hümâyûnlarda bulunan Davet, Elkab, Dua, Nakil, Hüküm ve Tekid kısımları Fetihnâmelerde de bulunmalıdır. Davet kısmında Allah'a hamd ve Hz. Peygambere salavat cümleleri yer alır. Elkab kısmı fetihnâmenin gönderildiği hükümdar ya da devlet adamının isminden önce kullanılan iltifatkar hitap ifadelerini içerir. Dua kısmında ise Elkabın ardından belgenin muhatabı için yapılan dua ifadeleri yer alır. Fetihnâmelerde en uzun kısım olan Nakil kısmı ise seferin gerekçelerinden, Padişahın hareket etmesinden zaferin kazanılmasına kadar bütün sürecin anlatıldığı kısımdır. Hüküm bölümünde belgeyi götüren elçinin adı ve Padişahın zafer için sevinç gösterilmesi emri yer alır. Son kısım olan tekid kısmında ise çoğunlukla *şöyle bilesiz, alâmet-i şerife itimad kılasız* ifadeleri yer alır.

Fetihnâmeler dil ve ifade açısından incelendiğinde özellikle Davet kısmında Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e salat çerçevesinde Arapça ve Farsça terkiplerin yoğun olduğu süslü ve güçlü ifadeler kullanılır. Bazen Davet rüknü ihmal edilebilir bu durumda "*Çün Hazret-i Vâcibü'l-vücûdun mahz-ı lâfz-ı ayn-i vücûdu cem-i mülûk-ı âli şâna şamildir*" gibi Allah'ın sıfatlarından birisiyle belgeye başlanılır. Fetihnâmelerde Nâkil kısmı dil ve ifade açısından Davet, Elkab ve Dua kısımlarına göre daha sade ve anlaşılırdır. Ancak bu kısımda da düşman topraklarının ele geçirilişi anlatılırken Osmanlı ordusunun kahramanlığına, padişahın güç ve ihtişamına vurgu yapmak amacıyla düşman askerlerinin çokluğunu vurgulamak suretiyle söz uzatılır. İfadeyi güçlendirmek için özenle seçilen Fetih ile ilgili ayet ve hadisler de Fetihnâmelerin çeşitli yerlerine serpiştirilirdi.¹¹

2. 1715 Mora Fetihnâmesi

Konum olarak günümüz Yunanistan'ının güneyinde bulunan ve ana karaya dar bir geçitle bağlanan Mora Yarımadası Osmanlılar için kuruluştan itibaren Rumeli ve Balkanların güvenliğinin sağlanmasında stratejik bir öneme sahip idi.¹² Bu öneme binaen 1387'de Mora Yarımadasına başlatılan Osmanlı akınları, 1540 yılında tamamen adaya hâkim olunmasına kadar fasillarla devam etti. Osmanlı Devleti 150 yıldan fazla tamamını idare ettiği Mora yarımadasını Karlofça Antlaşması'yla Venedik'e terk etmek zorunda kaldı.¹³ Osmanlılar yine aynı antlaşma ile Rusya'ya verdikleri Azak Kalesi'ni Prut Antlaşması (1711) ile yeniden ele geçirinca kaybı kendileri için Azak'tan daha ağır gelen Mora yarımadasını da yeniden almak için hazırlık yapmaya başladılar.¹⁴ Venediklilerin Karlofça Antlaşması'na aykırı eylemlerde bulunmak suretiyle nakz-i ahd yaparak antlaşma hükümlerini ihlal etmeleri Osmanlıların Mora'yı yeniden ele geçirmek için harekete geçmelerine zemin hazırladı. Temmuz başlarında başlayan Mora seferi 4 Eylül 1715'te adanın tamamı ele geçirilmek suretiyle tamamlanmış oldu.¹⁵

Mora'nın yeniden ele geçirilmesi Osmanlı Devleti için son derece önemli bir hadise idi. Zira Karlofça ile tarihinin en büyük şokunu ve toprak kaybını yaşamış olan Osmanlılar için yaşanan şoktan kurtulma ve söz konusu kayıpların telafisi bakımından önemli bir gelişme idi. Mora yarımadasının yeniden fethedilmesinin Osmanlı için önemi şüphesiz Vakanüvis Raşid Mehmed Efendi tarafından yazılmış olan fetihnâmenin Padişah tarafından çok sayıda ülke içindeki yöneticilere ve komşu devletlere gönderilmesinden de anlaşılabilir. Daha önceki dönemlerde herhangi bir fetih üzerine bu kadar çok fetihnâme gönderildiği kaydedilmemiştir, en azından bugün için malumumuz değildir. Ancak Râşid Mehmed Efendi Târih-i Râşid'de bu durumu "*Bu sâl-i hümâyûn-fâlde zuhura gelen Mora Cezîresi ve sâir kılâ' vü cezâyir fetihlerini mutazammun Muharrir-i Fakir tesvidi ile*

¹⁰ Münşeat Mecmuaları; bir yazara ait yazışmaları toplayan mecmualar, siyasî ve idârî türden yazışmaları toplayan mecmualar ve belge yazım tekniğini (diplomatiği) öğretme amacıyla hazırlanan mecmualar olarak üç gruba ayrılmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Kütükoğlu, "Münşeat mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti", Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri (30 Nisan-2 Mayıs 1996), İstanbul 1998, s. 171.

¹¹ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998, s. 159.

¹² Machiel Kiel-John Alexander, "Mora", *DIA*, C. 30, s. 282.

¹³ Levent Kayapınar, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, s. 223.

¹⁴ Bu dönemde Divân-ı hümâyûnda ve saray çevresinde Mora üzerine muhtemel bir sefer yanlışları ve karşıtları arasındaki ihtilaflar için bk. Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçli, V, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s.324.

¹⁵ Mora'nın fethinin ayrıntılı bir anlatımı Osmanlı kronikleri ve modern çalışmalarda bulunabilir. Bu konuda en ayrıntılı Osmanlı kroniği Mora'nın fethine bizzat katılmış olan Vakanüvis Raşid Mehmed Efendi'nin Târih-i Râşid'idir. Bu kronik Mora Seferi konusundaki modern çalışmaların da birincil kaynağını oluşturur (Bk. Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, haz. Abdülkadir Özcan vdğ., Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 898-957). Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi* (1988, 108), Mehmet Yaşar Ertaş'ın *Sultanın Ordusu* (2007) başlıklı çalışması ve TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki "Mora" maddesi de bu konudaki modern çalışmalardır. Ayrıca Zinkeisen da bu seferi Venedik'li Giacomo Diiedo'ya dayanarak ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır (Bk. Zinkeisen, age., 324-354).

elliye karîb fütühâtnâme tahrîr ve vülât-ı memâlik-i mahrûsa ve mulûk-ı etrâfdan her birine mahsus ve müstakill âdemler yediyle neşr ü tesyîr olundu" ifadeleriyle kaydetmektedir.¹⁶

Diğer taraftan bu fetih söz konusu fetihnâmenin dışında birçok müstakil edebi tarzda kaleme alınan esere de konu olmuştur. Nâdir'in *Fetihnâme-i Mora*¹⁷, Vahid Mahtûmî'nin *Mora Seferi*¹⁸, Damad Mehmed Paşa'nın *Fütûhat-ı Ali Şehid Paşa der Mora*¹⁹ ve Râzî'nin *Mora Fetihnâmesi*²⁰ isimli eserleri Mora'nın fethi üzerine yazılmış mecmua tarzında fetihnâmelerdir. Bu müstakil fetihnâmelerin yanında klasik Türk şairleri de bu önemli fethi kayıtsız kalmamışlar divanlarında fetih ile ilgili tarihler düşürmüşlerdir.²¹

3. Diplomatik Dil Açısından Mora Fetihnâmesinin Değerlendirilmesi

Vakanüvis Râşid Mehmed Efendinin elliye yakın nüshasının gönderildiğini kaydetmesine rağmen Mora fetihnâmesinden bugün sadece iki tanesi malumumuzdur. Bu iki nüshadan birisi komşu bir devlete İran tarafına gönderildiği için format olarak bir Nâme-i Hümâyûn formatındadır. Diğer nüsha ise İstanbul'a sadaret kaimakamı ve kadiya gönderildiği için Osmanlı diplomatiği açısından ferman formatındadır. Dolayısıyla bu kısımda iki belgenin davet, elkab, dua ve tekid rükünleri diplomatik açıdan incelenecektir. Mora Seferi'nin baştan sona tasvir edildiği nakil kısmında bir takım ifade ve kelime farklılıkları bulunmaktadır. Nakil kısmındaki bu farklılıklara metnin transkripsiyon kısmında işaret edileceği için bu bölümde iki nüshada tamamen farklı olan davet, elkab, dua ve tekid kısımlarına değinilecektir.

Osmanlılar tarafından Mora'nın yeniden fethinin ardından bu zaferi duyurmak için İran tarafına Şah Hüseyin'e gönderilen Fetihnâme klasik nâme-i hümâyûn formatına uygun olarak Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e salat cümleleri içeren bir davet rükünüyle²² başlamaktadır. Ancak bu davet kısmı oldukça uzun tutulmuştur.

Davet rükününün başında mealen "*Her türlü ortaklar ve sonradan yaratılmışlara olan benzerliklerin getirdiği kusur ve noksanlıklardan zatı münezzehe, âlemlerin üzerindeki güç ve kudreti ezelden ebede kadar daim Allah'a hamdolsun. O evvel ve ahirdir, başlangıç O'nunladır ve her şey O'na dönecektir.*" şeklinde klasik şükür ifadeleri yer almaktadır.

Ancak devamında yine mealen

"O, itaat eden ve boyun eğen zatların başları üzerinde bizim kudret ve kuvvetimizi genişletti ve bizim kılıcımızı zalimler ve fesatçıların cezalandırılmaları için biletti. Oklarımızı hedefine varacak yaylara yerleştirdi ve şehirleri koruyup Allah'ın kullarına yardımcı olarak mızraklarımızın ucunu basiret ve feraset gayeleri içinde düzelterip biletti. En güzel hayat olan akli ve en muzaffer ordu olan adaleti bulduğumuzdan beri gayreti cihada sarfetmeye ve yüksek platolar ile derinliklerdeki yerleri fethetme üzerine niyetleri hasretmeye devam ettik. Öyle muhteşem güce ulaştık ki, içerisinde ne bir fazlalık vardır ne de onun alnındaki aklığa bir kara leke halel getirebilir. Bu ümmetin sınırlarını bizimle genişledi. Karanlığın örtüsünü açma teminatı veren otoritemize insanlar boyun eğdi. Bizim gayretimiz 'Haydi kurtuluşa' yı duyuran olmak ve tüm yönleriyle kurtuluşun yolunu açan olmaktır".²³

ifadeleriyle Osmanlı padişahı, Allah'ın İslâm coğrafyasının sınırlarını genişletme, karanlığın örtüsünü açarak zalim ve fesatçılarla mücadele etme yani cihad görevini Osmanlılara verdiği için şükretmektedir.

Safevi şahına gönderilen fetihnâmede davet kısmının bu kadar uzun tutulması sadece diplomatika açısından değil diplomatik dil açısından da son derece önemlidir. Zira söz konusu ifadelerle aslında Osmanlı padişahı Osmanlı Devleti'nin bu konudaki üstünlüğünü vurgulamaktadır. Esasen bu durum Osmanlı-Safevi ilişkilerinin diplomatik dilinde hep var olmuştur. Bu iki Türk devleti birbirlerine karşı üstünlük mücadelelerini sadece savaş meydanlarında değil diplomatik yazışmalarda da sürdürmüşlerdir. Özellikle Osmanlılar tarafından Safevilere gönderilen nâme-i hümâyûnlarda kendilerinin batıda yaptıkları cihad ve bu durumun İslam dünyasında onlara sağladığı prestijini altı hep çizilmiştir. Hatta Osmanlılar tarafından gönderilen nâme-i hümâyûnlarda genellikle Safevi şahları nakz-i ahd yaparak doğuda Osmanlıları meşgul etmek suretiyle bu cihad

¹⁶ Râşid Efendi, age., s. 967.

¹⁷ Veysel Göger, Hüseyin Sarıkaya, "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavâtı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 20, 2009, 1-32.

¹⁸ Sevim Üngün, "Vahid Mahtûmî ve Mora Fetihnâmesi", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S. XV/20, 1965, s. 101-116.

¹⁹ Ağah Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihal-oğlu Ali Bey'in Gazavat nâmesi*, TTK yay., Ankara 2000, s. 137.

²⁰ Fatih Koyuncu, "Şairin Dilinden Fetih: Râzî'nin Mora Fetihnâmesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 46, 2019, s. 129-152.

²¹ Sadık Yazar, "Mora Fethinin (1715) Klasik Türk Şiirindeki Yankıları ve Râzî'nin "Fetihnâme" Konulu Bir Şiiri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2019, s. 391-460.

²² BOA.A.DVNS.NMH.d. No: 6/352. Davet rükününün tam transkripsiyonu metin kritiği kısmında verilecektir.

²³ Sarıkaya, Göger, agm, s. 108.

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

görevini sekteye uğratmakla itham edilmişlerdir.²⁴ Özetle bu davet kısmının bu kadar uzun tutulması ve Osmanlıların yaptığı cihada vurgu yapılması olağan Osmanlı-Safevi diplomatik ilişkilerinin diline son derece uygundur.

Diğer taraftan fethin ardından padişah henüz İstanbul'a gelmeden sadaret kaimakamı ve İstanbul kadısına gönderilen fetihnâmede bu davet kısmı bulunmamaktadır. Söz konusu fetihnâmenin en başında davet rüknü yerine *Celîl olan adınla ey Allahım* anlamına gelen “*Bismikallahümme ya Celîl*” cümlesi ile başlamaktadır.²⁵ Ardından da hemen belgenin muhatapları olan sadaret kaimakamı ve İstanbul kadısının elkablarına geçilmektedir. Bu durum da Osmanlı diplomatliğine uygundur. Zira bu belgede olduğu gibi fetihnâmelerde davet rüknü zaman zaman ihmal edilebilir, bu durumda da Allah'ın isimlerinden biriyle belgeye başlanabilir. Mesela Kanûnî'nin Fransa kralına gönderdiği Van Fethinâmesinde davet rüknü bulunmadığı gibi belgeye doğrudan Fransa kralının elkabı ile başlanmaktadır.²⁶

Şah Hüseyin'e gönderilen fetihnâmede davet rüknünden sonra “*Emmâ-ba'dü*” ifadesi ile elkab rüknüne geçilmiştir. Elkab rüknünde geçen ifadeler Osmanlı padişahlarının Safevi Şahlarına gönderdikleri nâme-i hümayûnlardaki genel elkab kalıplarına uygun ifadelerdir. Mutantan ve iltifatkar ifadelerle Şah Hüseyin'in elkabı da oldukça uzun tutulmuştur:

“Vâlâ-hazret, Sâmî-rütbet, Gerdün-bestat, Kamer-tal'at, 'Utârid-fitnat, Nâhid-işret, Hürşîd-hil'at, Behrâm-savlet, Bercîs-menzilet, Keyvân- rif'at, Serîr-ârâ-yı taht-gâh-ı 'Acem, Revnak-efzâ-yı memâlik-i Cem, Mesned- nişîn-i iklim-i İrân, Kâm-bahşâ-yı kâm-rân, Fermân-fermâ-yı Fâris ü Horasân, Kâşâne-fîrûz-i hutta-i kâşân, Bâlâ-mekân-ı evreng-i dârâyî, vâlâ-nişân-ı serîr-i memleket-ârâyî, zînet-bahş-ı dîhîm ü gâh, zîbende-i müttekâ-yı 'izz ü câh, Şâh Hüseyin-i mu'allâ-dest-gâh”

İstanbul'a gönderilen fetihnâmede ise sadaret kaimakamı ve İstanbul kadısı için ayrı ayrı elkab yazılmıştır:

“Düstûr-ı mükerrerem müyesser-i müfehhem nizâmü'l-âlem müdebbir-i umûr'l-cumhûr bi'l-fikrî's-sâkıb-ı mütemmim-i mehâmü'l-enâm bi'r-rey'i's-sâib mümehhid-i bünyânü'd-devlet ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkânü's-sa'âdet ve'l-iclâlü'l-mahfûf be-sunûf-ı avâtıfu'l-mülkü'l-a'lâ âsitâne-i sa'âdetimde sadâret-i uzmâ ve vekâlet-i kübrâ kâ'im-makâmı olan vezîrim Mehmed Paşa”

Ancak İstanbul kadısı için yazılan elkabda isim bulunmamakta elkab sadece İstanbul kadısı ifadesi ile bitirilmektedir:

“akzâ-yı kuzzatü'l-müslimîn-i evveli vülâtü'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazl ve'l-yakîn râfî'-i i'lâmü'ş-şer'iyye ve'd-dîn vâris-i ulümü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn'l-muhtas-ı bimezî-i inâyetü'l-mülkü'l-mu'ayyen mevlânâ İstanbul Kadısı”

Elkabın akabindeki dua kısmında Safevi Şahı için “*Allah sevdiği ve razı olduğu şeylerde O'nu muvaffak kılsın*” anlamında “*veffekahüllahü li-mâ yühibbühü ve yerzâhü*” şeklinde kısa bir dua cümlesi kullanılmıştır.

Diğer nüshada ise sadaret kaimakamı ve İstanbul kadısı için kullanılan dua formları da Osmanlı diplomatikasında kullanılan seyfiye ve ilmiye sınıfına has dua formlarıdır:

Sadaret kaimakamı için dua cümlesi: “*edâmallahü teâla iclâlehu*” iken İstanbul kadısı için dua formülü “*zîdet fezâ'ilehu*” şeklindedir.

Elkab ve duadan sonra nakil rüknüne Nişan Formülü denilen bir cümle ile geçilir.²⁷ İstanbul'a gönderilen belgedeki nişan formülü Osmanlı diplomatikadaki yaygın nişan formülü olan “*tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola kî*” cümlesidir. Ancak Safevilere gönderilen belgede bu alışılmış geçiş cümlesinin yerine oldukça süslü ve ağdalı bir dille yazılmış olan şu cümleler vardır:

“savb-ı me'âlî-penâhlarına tebâşîr-i sabâhu'l-hayr-ı sıdk-ı nefes, ellezî lem-yezel meşrikan mâ-te'âkabe'l-fecrî ve'l-gales, vesâtat-ı berîd-i huçeste-nüvîd, sabâ-yı gonçe-güşây ile ithâf u ihdâ kılınmak hulâlinde tâ'ir-i evc-gâh-ı âsumân-ı 'akl ü idrâk olan zihn-i derrâk ve tab'-ı çâlâklarına müstevfî'-i nâdire-perdâz-ı dîvân-ı i'zâz, sebt-i mecelle-i ihlâs olan menşûr-ı hâl-i hakikat-me'âli bu temhîd-i bedî'üzere neşr ü ibrâz eder kî”

Her iki nüshada büyük ölçüde aynı olan kısım Nakil rüknüdür. Osmanlı diplomatikadaki fetihnâme örneklerindeki alışılmış nakil rükünlerine göre oldukça uzun tutulmuştur. Mora Seferi alışılmışın dışında daha

²⁴ Safeviler tarafına gönderilen ve söz konusu diplomatik dilin net bir şekilde görüldüğü nâme-i hümayunlar Ahmed Feridun Bey Münşeatında çok sayıda bulunmaktadırlar. Bk. Ahmed Feridun Bey, age, II, s. 157-216.

²⁵ Celîl; Azamet sahibi, büyük, yüce ve münezzeh olmak; uzun ömürlü olmak” mânalarına gelen celâl kökünden türemiş bir sıfattır. Allah'a nisbet edildiğinde “hiçbir kayıt ve kıyas kabul etmeksizin azamet sahibi, kadr kıymeti ve mertebesi en yüce olan” gibi anlamlar taşır. Bk. Bekir Topaloğlu, “Celîl”, *DİA*, C. 7, s. 267.

²⁶ Ahmed Feridun Bey, age, C.I, s. 603.

²⁷ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 159.

ayrıntılı anlatılmıştır. Bu durumun iki sebebi olabilir. Bu fetihnâme sefere bizzat katılmış bir vakanüvis tarafından yazıldığı için muhtemelen bu kadar ayrıntılı anlatılmıştır. Zira fetihnâmeyi kaleme alan vakanüvis Râşid Mehmed Efendi tarihinde de Mora Seferi'ni oldukça ayrıntılı anlatmaktadır. Önceki fetihnâmeler gibi eğer bu fetihnâme de nişancı tarafından kaleme alınmış olsa idi muhtemelen bu kadar tafsilatlı bir nakil rüknü olmayabilirdi. Diğer taraftan fethin zamanı da bizatihi söz konusu hususta etkili olmuştur. Zira Mora'nın yeniden fethedilmesi Karlofça'nın ardından devletin içine düştüğü bunalımlı bir döneme denk gelmesi bu bunalımdan çıkış konusunda bir umut, bir ışık olmuştur. Gerek iç kamuoyu gerekse komşu devletlere Osmanlı'nın güç ve ihtişamı konusunda oluşan şüpheleri giderme konusunda somut bir fırsat olmuştur.

Nakil kısmında diplomatik dil açısından iki metin arasında dikkat çeken farklılık birinde *ben dili* diğerinde *biz dilinin* kullanılmasıdır. Meselâ fetihnâmede padişah için tebaanın işlerinin düzenlenmesi ve zulme mâni olunmasının gerekliliği ve düşmanın üzerine niçin gidildiği anlatılırken İstanbul'a gönderilen nüshada "*ben dahi*"²⁸ ifadesiyle giriş yapılırken Şah Hüseyin'e gönderilen nüshada "*cenâb-ı Hılâfet-me'âbımız dahi*"²⁹ ifadesi kullanılmaktadır. Aynı şekilde ilk nüshada "*himmet-i aliyye-i Husrevânem*" ikinci nüshada "*himmet-i aliyye-i Husrevânemiz*", "*sefer-i hümâyûnum*" "*sefer-i hümâyûnumuz*", "*Âsitâne-i sa'âdet-medârımdan*" "*Âsitâne-i sa'âdet-medârımızdan*", "*buyurduğumda*", "*buyurduğumuzda*" gibi farklılıklara bütün nakil rüknü boyunca sıkça rastlanmaktadır. Bu farklılıklara metin kritiği kısmında tekrar işaret edilecektir. Ancak bu farklılığın muhtemel sebebi İstanbul'a gönderilen belgenin ilk yazılan nüsha olmasıdır. Zira bu nüsha fethin hemen ardından Padişah ve ordu henüz İstanbul'a gelmeden Edirne'den gönderilmiştir. Ancak İran tarafına gönderilen fetihnâme Şubat 1716'da gönderilmiştir. Dolayısıyla bu nüsha nişancı tarafından tekrar yazılırken iki devlet arasındaki ilişkilere uygun olarak dönüştürülmüş olabilir. Esasen Osmanlı padişahları askerî ve siyasi açıdan güçlü oldukları dolayısıyla diplomasi açısından da üstün oldukları önceki dönemlerde yabancı devletlerle olan yazışmalarında diplomatik dil olarak *ben dilini* kullanmışlardır. *Ben ki ...* şeklinde başlayan unvan kısmında uzun uzun hâkim oldukları ülkeleri sıralayarak bu üstünlüğe vurgu yapmışlardır. Ancak XVIII. yy. Osmanlı'nın askerî ve diplomasi alanında yaşadığı prestij kaybıyla bu dili terk etmeye başladığı dönemdir. Şah Hüseyin'e gönderilen Mora fetihnâmesi de bu dönemde diplomatik dilde yaşanan bu değişimin bir göstergesidir.

4. Osmanlı Diplomasisi Açısından Mora Fetihnâmesinin Değerlendirilmesi

Osmanlı Devleti 1699 Karlofça Antlaşması ile siyasî açıdan olduğu kadar diplomasi açısından da yeni bir döneme girdi. Askerî ve siyasî açıdan güçlü olduğu dönemlerde tek taraflı ve kurallarını kendisinin belirlediği ve bunu da muhataplarına kabul ettirmekte zorlanmadığı bir diplomasi anlayışı benimsemişti. Ancak bu yeni dönemle birlikte yaklaşık 250 yıldır sürdürdüğü diplomasi alışkanlıklarını terk etmek zorunda kaldı. Karlofça Antlaşması'yla birlikte Batıda savunma durumuna geçerken diplomaside de ciddi prestij kaybına uğrayarak ilk kez Avrupalı devletlerin arabuluculuğunu kabul etti. Diğer bir ifade ile askerî ve siyasî zaaflarını Avrupa tarzı diplomatik usulleri benimsemek ve diplomasiyi daha etkin kullanmak suretiyle telafi ve kamufler etmeye çalıştı.³⁰

Karlofça'nın şokunun çok taze olduğu bir dönemde tahta çıkan III. Ahmed (1703-1730) barış yanlısı bir sultan idi. Ancak sadrazamı Damad Ali Paşa Karlofça'da devletin uğradığı prestij kaybının ancak istirdat yani kaybedilen yerlerin yeniden alınması ile mümkün olacağını savunan, savaş yanlısı bir devlet adamı idi. Nitekim Sadrazam, Rusya karşısında Prut'ta alınan başarının oluşturduğu iyimser havayı kullanarak sultanı Mora seferine ikna etmişti. Zira Mora'nın kaybı Karlofça'nın Osmanlı için en ağır gelen kayıplarından biri olmuştu.³¹ Gerçekten de Mora'nın yeniden alınması devlet adamlarının ve halkın içine düştüğü bunalımlı ve karamsar ruh halinin bir parça hafiflemesinde son derece önemli bir rol oynadı.

III. Ahmed'in Mora'nın yeniden alınmasının ardından vakanüvis Râşid Mehmed Efendi tarafından kaleme alınan Fetihnâmenin elli civarında ülke içerisinde yöneticilere ve komşu devletlere göndermesi de bu bunalımlı ve karamsar ruh halinin dağıtılmasına yönelik bir çabanın tezahürü idi. Diğer bir ifade ile elde edilen bir askerî başarının ardından dahilî yöneticilere fetihnâme gönderme pratiğinin halkın devlete bağlılık ve hizmetlerinin artırılması işlevi içinde bulunan dönemin hassasiyeti gereği daha yoğundu. Gerçekten de söz konusu fetihnâme bu anlamda amacına ulaşmış olmalı ki vakanüvis Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid* isimli eserinde İstanbul ahalisinin bu fethin dolayısıyla sevinç gösterisine rağbet ettiklerinden dolayı şehir donatılarak yedi gün yedi gece şenlikler düzenlendiğini kaydeder.³² Diğer taraftan fethin hemen ardından sultanın Edirne'den İstanbul'a Sadaret kaimakamı ve İstanbul kadısına gönderdiği fetihnâme, sadece iç kamuoyuna yönelik bir mesaj değil aynı zamanda özellikle İstanbul'da bulunan elçileri vasıtasıyla batılı devletler için de bir mesajdı. Şöyle ki Osmanlı Devleti her ne kadar XVIII. yy. sonlarına kadar tek taraflı diplomasi anlayışı benimsemiş ve batılı devletler nezdinde daimî elçi bulundurmamışsa da batılı devletlerin İstanbul'da daimî elçi bulundurmalarına müsaade

²⁸Râşid Mehmed Efendi, *Fetihnâme-i Cezîre-i Mora*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3655/4, vr. 48a-56a. Bu yazma eserin ilk sayfası Ek1'de verilmiştir.

²⁹BOA, A.DVNS.NMH.d., No: 6/353.

³⁰Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F yayınları, İstanbul 2007, s. 40.

³¹Uzunçarşılı, *age*, s. 101.

³²Mehmed Râşid Efendi, *age*, s. 970.

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

etmiştir. Böylece İstanbul, Osmanlı başkenti oluşundan itibaren bir diplomatik merkez haline gelmiştir. Dolayısıyla incelediğimiz Fetihnâmenin te'kid kısmında “*saray-ı cedîd-i âmirem burnunda ve tophâne ve tersâne-i âmiremde ve Kız Kulesi ve Yedikule ve sair top mahallerinde alâ-rağmi 'l-eâdi izhâr-ı sürûr ve şâdmânî için ancak bir gün üç nebet top şenliklerin eylesiz*” ifadeleriyle özellikle düşmanların inadına sevinç gösterisi için belirtilen mahallerde günde üç kez top şenliklerinin düzenlenmesinin istenmesi fethi İstanbul halkına duyurmak kadar, batılı devletlerin İstanbul'daki elçilerine de bir mesaj verme amacı taşımıştır. Zira bu elçiler İstanbul'da olup bitenleri düzenli olarak kendi hükümdarlarına rapor ediyorlardı. Meselâ Mora'nın yeniden fethi sırasında İstanbul'da Fransız elçiliği yapan Marki De Bonnac kralına gönderdiği mektupta söz konusu fetihten de kendi bakış açısıyla bahsetmiştir.³³

III. Ahmed'in Safeviler tarafına Şah Hüseyin'e Mora'nın fethine dair bir fetihnâme göndermesi doğu sınırında da barış isteğinin bir göstergesi idi.³⁴ Zira hep iki cephele bir devlet olmuş olan Osmanlı Devleti'nin batı cephesinde meydana gelen gelişmeler doğu cephesine de yansımıştır. Özellikle XVI. yüzyılın başında Safevi Devleti'nin kurulmasıyla Osmanlı seferleri hep “*bir saatin sarkacı gibi*” bir doğuya bir batıya gidip gelmiştir. Batıda yaptığı seferlerin meyvelerini toplayamadan doğu sınırını tehdit eden Safeviler üzerine yönelmek durumunda kalmıştır.³⁵ Osmanlıların Karlofça'ya giden süreç ve Karlofça'da uğradığı prestij kaybının doğu cephesine de bir şekilde yansması kaçınılmazdı. Ancak Mora'nın yeniden fethi İran'ın bu durumu kendi lehine bir fırsata çevirmesine engel olabilecek nitelikte bir gelişme idi. Şah Hüseyin'e gönderilen Mora Fetihnâmesi ile murad edilen de tam olarak bu idi. Söz konusu fetihnâme diplomatik dil açısından değerlendirildiğinde bu durum açıkça görülmektedir. Şöyle ki bir taraftan fetihnâmenin davet kısmında Osmanlıların batıda yaptıkları cihada ve dolayısıyla İslam dünyasındaki üstünlüklerine mutantan ifadelerle vurgu yapılarak aslında Mora zaferi ile bu durumun devam ettiğinin altı çizilmektedir. Diğer taraftan Mora zaferi daha önceki Osmanlı fetihnâmelerinde pek görülmeyen alışılmadık dışında bir tarzda ayrıntılı bir şekilde nakledilmektedir. Belgede III. Ahmed'in barışçı kişiliğine uygun olarak herhangi bir tehdit edici, tahrik edici ve de tahkir edici bir ifade kullanılmamakla beraber özellikle Osmanlı Devleti'nin askerî gücünün ve üstünlüğünün altı çizilmek suretiyle İran'ın Osmanlı Devleti'ne karşı olası mütecaviz bir hareketinin önüne geçilmek istenmiştir.

İki nüshası arasında kritiğini yaptığımız metnin transkripsiyonunda izlenen usul şu şekildedir: Türkçe kelimelerin sonlarında yer alan b=p, c/ç olarak yazılmıştır. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde bulunan uzun sesliler â,î,û şeklinde gösterilmiştir. Hemze (◌), (◌) işareti ile gösterilirken Ayn (ع) harfi (◌) işareti ile simgelenmiştir. İki nüsha arasındaki farklılıkları ifade etmek için esas aldığımız metinden diğer metinde farklı olan kısımlar köşeli parantez içerisinde koyu olarak verildi. Ancak iki metinde tamamen farklı olan davet, elkab, dua ve tekid kısımları dipnotta belirtilmiştir. Dipnotta verilenler Name-i Hümâyûn defterindeki nüshaya ait farklılıklardır. Dolayısıyla bu kısımlar NHD şeklinde kısaltılarak verilmiştir. Ayet, hadis ve kelâm-ı kibarların anlamları dipnotta verilmiştir. Yer adları italik olarak yazılırken metin içerisinde geçen Hicrî tarihlerin Milâdî karşılıkları dipnotta belirtilmiştir.

SONUÇ

Türk-İslâm devletlerinde düşmana karşı kazanılan zaferi, fethedilen yerleri duyurmak maksatlı gerek ülke içerisindeki yöneticilere gerekse komşu devletlere fetihnâme gönderme geleneğini Osmanlılar da devam ettirmişlerdir. Ancak Osmanlılar kendilerinden önceki Türk-İslâm devletlerinden tevarüs ettikleri pek çok pratikte olduğu gibi fetihnâme geleneğini de kendilerine göre yeni işlevler katarak sürdürmüşlerdir. Bu durum Osmanlıların fetihnâmelere yükledikleri misyonun savaş propagandası mı, güç ve ihtişam simgesi mi yoksa diplomatik araç mı olduğu sorularını akla getirmektedir. Esasen Osmanlı fetihnâmeleri dönemsel olarak incelendiğinde bu misyonların hepsini içerdiği görülebilir. Fatih Sultan Mehmed'in, Yavuz Sultan Selim'in ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın gönderdiği fetihnâmeler güç ve ihtişam simgesi olurken III. Ahmed'in gönderdiği fetihnâmeler diplomatik araç olabilir. Ancak her halükârda Osmanlı fetihnâmelerinin dosta müjde düşmana tehdit ya da dosta güven düşmana korku fonksiyonu baki kalmıştır.

Bu çalışmada metin kritiği yapılan 1715 Mora Fetihnâmesi de diplomatik araç grubuna dahil edilebilecek bir fetihnâmedir. Zira bu fetihnâmenin elliye yakın nüshasının gönderilmesi Karlofça'da yaşanan askerî ve diplomatik prestij kaybının oluşturduğu iç kamuoyundaki bunalımlı hali ve komşu ülkelerde Osmanlı'nın gücü konusunda oluşan tereddütleri dağıtmaya yönelik diplomatik bir gayenin tezahürü idi. İstanbul'a gönderilen fetihnâme her ne kadar şehir halkı için bir müjde ise de aynı zamanda İstanbul'daki temsilcileri vasıtasıyla batılı devletlere de birer mesajdı. İran'a gönderilen fetihnâme herhangi bir tehdit iması içermemekle birlikte batıda yürütülen cihad konusunda Osmanlı'nın üstünlüğünün altının çizilmesi ve kazanılan zaferin ayrıntılı bir şekilde anlatılmasıyla Osmanlı'nın askerî gücüne vurgu yapan mesajlar içermektedir. Dolayısıyla Mora Fetihnâmesi bir

³³ M. Charles Schefer, *İstanbul'da Fransız Elçiliği Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*, çev. Ali Şevket Bizer, TTK yay., Ankara 2017, s. 166.

³⁴ Zira III. Ahmed cülüsünü tebrik için gelen İran elçiyle gönderdiği name-i hümâyûnda Şah Hüseyin'e sulh ve dostluğun devamı isteklerine katıldığını belirtmektedir. Bk. BOA,Name-i Hümâyûn Defteri, No: 6/135.

³⁵ Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, İmge yay., Ankara 2000, s. 74.

güç ve ihtişam simgesi ya da savaş propagandası değil kazanılan zaferin diplomatik olarak da kazanca dönüştürülme çabasının bir ürünüdür. Fetihnâme, özellikle Osmanlı diplomasisi ve diplomatik dilindeki değişimin bir göstergesi olması açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

a. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

Bab-1 Asafî Nâme-i Hümâyûn Defterleri, A.DVNS.NMH.d., nr. 6, s. 352-362.

Bab-1 Asafî Nâme-i Hümâyûn Defterleri, A.DVNS.NMH.d., nr. 6, s. 134-135.

b. Yazma Eserler

RÂŞİD Mehmed Efendi, *Fetihnâme-i Cezîre-i Mora*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3655/4, vr. 48a-56a.

2. Telif ve Tetkik Eserler

AHMED Feridun Bey, *Münşe'âtü's-selâtin*, C. I, İstanbul 1858.

AKSOY, Hasan, "Tarihî Bir Belge ve Türk İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler", *İLAM Araştırma Dergisi*, S. II/2, 1997, s. 7-19.

ERDOĞRU, Mehmet Akif, "1635 Tarihli Revan Kalesi Fetihnâmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 14, 1999, s. 25-32.

ERTAŞ, Mehmet Yaşar, *Sultanın Ordusu (Mora Fethi Örneği 1714-1716)*, Yeditepe yayınevi, İstanbul 2007.

FABRIS, M. Pia Pedani "Ottoman Fethnames The Imperial Letter's Anouncing a Victory", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XIII, 1998, s. 181- 192.

GÖGER, Veysel, SARIKAYA, Hüseyin, "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavât'ı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 20, 2009, s. 1-32.

KOYUNCU, Fatih, "Şairin Dilinden Fetih: Râzî'nin Mora Fetihnâmesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 46, 2019, s. 129-152.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Münşeât mecmualarının Osmanlı Diplomatîği Bakımından Ehemmiyeti", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatîk Semineri (30 Nisan-2 Mayıs 1996)*, İstanbul 1998, s. 169-176.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatîk)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998.

LEVEND, A.S., *Gazavât-nâmeler ve Mihâl-oğlu Ali Bey'in Gazavat nâmesi*, TTK yay. Ankara 2000.

LEVENT, Kayapınar, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1999.

LEWIS, G.L., "The Utility of Ottoman Fethnames", *Historians of the Middle East*, Edt. B. Lewis- P. M. Holt, London 1962., s. 192-196.

LEWIS, G.L., *Fathnâme*. EI (The Encyclopaedia Of Islam-New Edition), II, Leiden: E.J. Brill, 1991, s. 839-840.

KIEL, Machiel, ALEXANDER John, "Mora", *DİA*, C. 30, s. 280-285.

RÂŞİD Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, C. I-II, (haz. Abdülkadir Özcan vd.), Klasik yay., İstanbul 2013.

SANDER, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, İmge yay., Ankara 2000.

SARIKAYA, Hüseyin, GÖGER, Veysel "Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715)", *Tarih Dergisi*, S. 67, 2018, s. 101-124.

SAVAŞ, Ali İbrahim, "İran Batınının Eski Gözdesi", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, S. 23, 1996, s. 12-17.

_____, Ali İbrahim, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F yayınları, İstanbul 2007.

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

SCHEFER, M. Charles *İstanbul'da Fransız Elçiliği Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*, çev. Ali Şevket Bizer, TTK yay., Ankara 2017.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK yay., Ankara 2014.

_____, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, TTK yay., Ankara 1988.

ÜNGÜN, Sevim, "Vahid Mahtûmî ve Mora Fetihnâmesi", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S. XV/20, 1965, s. 101-116.

YAZAR, Sadık, "Mora Fethinin (1715) Klasik Türk Şiirindeki Yankıları ve Râzî'nin "Fetihnâme" Konulu Bir Şiiri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2019, s. 391-460.

YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, Sütun Yayınları, İstanbul 2008.

ZINKEISEN Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C. 5, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

Mora Fetihnâmesi Metni

Fetihnâme-i Cezîre-i Mora bâ nişân-ı Râşid Efendi Rahmetullâhi Teâlâ

[49-a] Bismikallahümme yâ Celil

Düstûr-ı mükerrer müyesser-i müfehhem nizâmü'l-âlem müdebbir-ı umûr'l-cumhûr bi'l-fikrû's-sâkıb-ı mütemmim-i mehâmü'l-enâm bi'r-rey'i's-sâib mümehtid-i bünyânü'd-devlet ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkânü's-sa'âdet ve'l-iclâlül-mahfûf be-sunûf-ı avâtıfu'l-mülkü'l-a'lâ âsitâne-i sa'âdetimde sadâret-i uzmâ ve vekâlet-i kübrâ kâ'im-makâmı olan vezîrim Mehmed Paşa edâmallahü teâla iclâlehuve akzâ-yı kuzzatü'l-müslimîn-i evveli vülâtü'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazl ve'l-yakîn râfî'-i i'lâmü's-şer'iyye ve'd-dîn vâris-i ulümü'l-enbiyâ ve'l-mürselin'l-muhtas-ı bimezî-i inâyetü'l-mülkü'l-mu'ayyen mevlânâ İstanbul Kadısı zîdet fezâ ilehu tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki çünkü kâr-fermâ-yı erike-i ulyâ-yı "tütü'l- mülke men teşâu"³⁶ kemâl-i inâyet-i ezeliyye ve nihâyet-i mevhibet-i lem-yezeliyyesinden bi'l-irs ve'l-istihkâk vâlâterin-i kâtibe-i mülûk-ı âfâk olan³⁷ cenâb-ı Hilâfet-me'âbımı [Hilâfet-me'âbımız] dihîm-i şeref-tirâz-ı "İnnâ ce'âlnâke halîfeten fi'l-arz"³⁸ ile pîrâye bahş-ı mesned-i iktidâr ve zât-ı Saltanat-nisâbımı [Saltanat-nisâbımız] "Fehküm beyne'n-nâsi bi'l-adli"³⁹ fermân-ı mütehattimü'l-iz'ânı üzere teşdîd-i umûr-ı mehâmm-ı enâm teşyîd-i sügûr-ı memâlik⁴⁰[mülk]-i İslâm'a tevfiğ ü ikdâr idüp, zât-ı kirâmî-i Husrevânemi [Husrevânemizi][49-b] masdar-ı hassân-ı mesâ'î vü me'âsir ve nâm-ı nâmî-i İskenderânemi [İskenderânemizi] pîrâye-i vücûh-ı denânîr ve ziver-i ru'ûs-ı menâbir etmekle neyyir-i cihân-efrûz Hilâfetimi [Hilâfetimizi] şârik-ı meşârik-ı übbehet ü ikbâl ve hürşid-i şu'â'-efrûz [şî'â'-endûz] Saltanatımı [Saltanatımızı] tâlî-i metâli'-i azamet ü iclâl eyledi binâ'en-alâ-zâlik ben [cenâb-ı Hilâfet-me'âbımız] dahi delâlet-i akl ü reşâd ve kıyâdet [hidâyet]-i rüşd ü sedâd ile kudret-i miknet-i saltanatı âlet-i tereffüh ü tena'um add etmeyüp, terfih-i bilâd ve ibâd [ta'mîr-i bilâd ve terfih-i ibâd] ile tanzîm-i umûr- dîn ü düvel ve tahdîd [teşhîz]-i süyûf-ı gazâ vü cihâd ile te'mîn-i hudûd-ı mülk ü millet [mîle] için "ve enzelnâ me'ahümü'l-kitâbe ve'l-mîzâne li-yekûme'n-nâsü bi'l-kıstı"⁴¹ medlûlunca sâye-bân-ı

³⁶ Bu kısma kadar olan Davet, Elkab ve Dua rükünleri iki nüsha arasında tamamen farklıdır. NHD'deki nüshada Davet, elkab, dua ve nişan formülü bu şekildedir: "Hamden li-men celle zâtühü 'an-vasmeti şevâ'ibi'l-eşbâhi ve'l-endâd, ve tevâlâ sultânühü 'ale'l-'avâlimi mine'l-âzâli ile'l-âbâdi. Fe-hüve'l-evvelü ve'l-âhuru minhü'l-mebdâ'ü ve ileyhi'l-me'âdi, 'alâ en-medde zillene'z-zalile 'alâ mefârikı erbâbi'l-itâ'ati ve'l-inkiyâdi ve hadde seyfene'l-saykale li-a'nâki ashâbi'l-bağyi ve'l-fesâdi ve elzeme nibâlenâ kısyeye'l-isâbeti ve's-sedâdi ve ebrame nisâlenâ fi-ehdâfi'l-hazmi ve'r-reşâdi, savnen li'l-bilâdi ve 'avnen li'l-'ibâdi, münzü mâ elfeyne'l-'akle atyabe 'ayşin ve 'ahidne'l-'adle ağlebe ceşşin, haysü lem-nezel sârife'l-cehdi ile'l-cihâdi ve kâsıra'l-vekdî 'alâ ifitâhi'l-âğvâri ve'l-encâdi. Fe-beleğnâ mine'l-ahkâmi mebleğan leyse fthi müstezâdün ve lâ yeşînü beyâza gurretihî sevâdün. Fe'ttese'a bi-nâi nitâku hâzihi'l-ümme'ti ve hada'ati'r-rikâbü li-emrine'l-kâfili li'nkişâfi'l-gümme'ti. Li-enne sanî'anâ mü'zinün bi-'hayye 'ale'l-felâh'i ve bâsitun 'alâ müktenifihâ cenâhe'n-necâhi. Sümme's-salavâtü 'alâ Rasûlihî's-seyyidi'l-eyyidi'l-mehdiyyi'l-hâdi, el-müzevvedî min-hasâyisi ni'ami Rabbihîbi-akva'z-zâdi ve'l-mü'eyyedi bi's-şer'i'l-kavîmi's-sermediyyi'l-mihâdi, ellezi 'tezareti'l-bihâru fi vasfi nebâheti kadrihi bi-nefâdi'l-midâdi ve 'alâ âlihî ve ashâbihî ve ahfâdihî'l-emcâdi, ellezine yefüzü bi'l-münâ yevme't-tenâdimen'ittehaze meveddetehüm ühbeten ve 'uddeten li'l-me'âdi. Emmâ-ba'dü, Vâlâ-hazret Sâmî-rütbet, Gerdûn-bestât, Kamer-tal'at, Utârid-fitnat, Nâhid-işret, Hürşid-hil'at, Behrâm-savlet, Bercis-menzilet, Keyhvân-rif'at, Serîr-ârâ-yı that-gâh-ı Acem revnâk-efzâ-yı memâlik-i Cem mesned-nişîn-i iklim-i İrân kâm-bahşâ-yı kâm-rân Fermân-fermâ-yı Fâris ü Horasân Kâşâne-ftirûz-i hitta-i kâşân bâlâ-mekân-ı evreng-i dârâyî vâlâ-nişân-ı serîr-i memleket-ârâyî zînet-bahş-ı dihîm ü zibende-ı müttekâ-yı izz ü câh Şâh Hüseyin-i mu'allâ-dest-gâh vefekahüllahü li-mâ yühibbühü ve yerzâhü savb-ı me'âli-penâhlarına tebâşîr-i sabâhu'l-hayr-ı sidk-ı nefes ellezi lem-yezel meşrikan mâ-te'âkabe'l-fecrî ve'l-gales vesâtat-ı huçeste-nüvid sabâ-yı gonçe-güşây ile ithâf u ihdâ kılınmak hâlânde tâ'hîr-i evc-gâh-ı âsumân-ı akl ü idrâk olan zihni-derrâk ve tab'-ı çâlâklarına müsteşfi-i nâdire-perdâz-ı divân-ı i'zâz sebt-i mecelle-i ihlâs olan mensur-ı hâl-i hakikat-me'âli bu temhîd-i bedî' üzere neşr ü ibrâz eder ki çünkü Cenâb-ı hallâk ale'l-ülâk....

³⁷ vâlâterin-i kâtibe-i mülûk-ı âfâk olan ifadeleri NHD'de bulunmamaktadır.

³⁸ "Muhakkak ki ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" Bakara/30.

³⁹ "İnsanlar arasında adaletle hükmet" Sa'd/26.

⁴⁰ memâlikNHD'de bulunmamaktadır.

⁴¹ "Ve beraberinde kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik ki, insanlar adaleti yerine getirsinler" Hadid/25

âsâyiş-i refâh-ı âmâlde [**zeman-ı emânımızda**] istizlâl üzere olan âmme-i halâyika rıfk u muvâsât-ı “ve enz’elna’l-hadîde fihî be’sün şedîdün”⁴² muktezasınca inde-i abede-i [**abede-i inde-i**] evsân ü esnâm üzerlerine “kâtîlu’l-müşrikîne kâffeten”⁴³ şimşîr-i niyâm-intikâmını sell ü tecrîd ile i’lâ’-yı kelîm-i tevhd-i mühimmâtına hasr-ı eczâ-yı evkât idüp himmet-i aliyye-i Husrevânem [**Husrevânemiz**] şîrzime-i müşrikîni “Eynemâ kânû”⁴⁴ kahr u tedmîr ve zulmet-âbâd-ı küfr ü şîrk olan bikâ u ribâ’ı mişkât-i şe’âyir-ı İslâm ile tenvîre masrûf olduğu ecilden hâlâ irtikâb-ı tavr-ı redî-yi utüvv ü istikbâr ve ahd-ı ma’kûdî nakz u ihkâr iden Venedik keferesi üzerine işbu⁴⁵ bin yüz yigirmi yedi senesinde sefer-i hümâyûnum [**hümâyûnumuz**] muhakk olmağla [**50-a**] vüzerâ ve ümerâ ve mîr-i mîrân ve Dergâh-ı mu’allâm [**mu’allâmımız**] yeniçerileri ve Sipâh ve Silahdâr ve Cebeci ve Topçu ve Rumîli ve Anadolu ve ba’zı eyâletlerin zu’amâ ve erbâb-ı timârînin südde-i şevket-me’âb-ı Husrevâneme [**Husrevânemize**] cem’ü ihtîşâdları için taraf taraf evâmîr-i vâcibü’l-ittibâ’ım [**ittibâ’ımız**] irsâl ve avn ü inâyet-i perverdigârîye [**Kird-gârîye**] tevekkül ve bevâhir-i mu’cizât-ı Server-i kâ’inât-ı aleyhi esna’t-tahiyyâta tevessül birle, sene-i mezbûre şehr-i Rebî’ülevvelî’nin sekizinci günü⁴⁶ a’lâm-ı zafer-medârıma [**medârımız**] ruhsât-ı ihtizâz u ikbâl gösterüp, asâkir-i [**şîrân-ı**] ceng-cü-yı sâ’ikâ-hûy [**âhenin-kabâ**] ve dilfrân-ı âhenin-kabâ-yı [**dilfrân-ı peleng-hûy-ı**] memâlik-küşâ ve mübârizân-ı tâzî-yi süvâr-ı hasm-ı şîkâr [**şîkârımız ile**] berrân-ı yümn-i iktirânda Âsîâne-i sa’âdet-medârımdan [**medârımızdan**] hareket ve şevket ü iclâl ile dâru’n-nasr⁴⁷ ve’l-meymene Edirne’de nasb-ı otâk-ı gerdûn-nitâk-ı ferr ü şevket buyurduğumda [**buyurduğumuzda**] sügûr-ı hasîne-i İslâmiyye’nin Bosna havâlisinde hudûd-ı düşmen-i dîn ile ittisâl üzere olan taraflarını [**keyd ü mekr-i küffardan**] hıfz u hirâset ve memâlik-i menhûse-i a’dâya bast-ı eyyâd-ı gâret ve hasâret⁴⁸ ile şeml-i düşmen-i dîni teştî ü tefrîk [**tedbir**] için ecnâs-ı asâkir-i zafer-mezâhirimden [**mezâhirimizden**] kırk binden mütecâviz asker ol cânibe gönderilüp [**mühimmât-ı ceng ü peygâr**] ve edevât-ı mühimme-i [**lâzime-i**] kârzâr ve ibtâl-i ricâl-i gîrûdâr⁴⁹ ile mücehhez ü meşhûn olan Donanma-yı hümâyûn-ı nusret-makrûnum [**makrûnumuz**] bâd-bân-güşâ-yı “Bismillâhi mecrehe”⁵⁰ olarak savb-ı maksûda tesyîr ettirdiğimden sonra bi’l-fi’l Vezîria’zamım [**Vezîria’zamımız**] olup unfovân-ı şebâbindan berü [**50b**] harem-i melâ’ik-mahrem-i Husrevânemde [**Husrevânemizde**] tertîb-i enzâr-ı aliyye-i [**inâyet-i**] Padişâhânem [**Padişâhânemiz**] ile feyz-yâb-ı neşv ü nemâ ve kemâl-i sıdk u ihlâs ve nihâyet-i ubûdiyyet ü ihtisâs ile istihsâl-i rızâ-yı hümâyûnumda [**hümâyûnumuzda**] sâ’î-i hüsn-i mesâ’î olmağla engüşt-nümâ olan düstûr-ı ekrem müşîr-i efham nizâmü’l-âlem nâzım-ı menâzîmü’l-ümem, el-gâzî fi sebîlillâh, el-mücâhid li-vechillâh, dâmâd-ı mükerrerim [**secâ’at-nihâdım, cemîlü’l-i tizâdımız**] Ali Paşa edâmallâhu te’âlâ iclâlehû ve zâ’afe bi’t-te’yîd⁵¹ iktidârahû ve ikbâlehû⁵²’yu berren ve bahran umûmen asâkir-i mevfüre-i mansûrem [**mansûremiz**] üzerlerine Sedâr-ı Ekrem [**efham ve Sipeh-sâlâr-ı a’zam**] nasb ü ta’yîn ve savb-ı maksûda sebk u takaddümü savâb-dîd[e]’i re’y-i hümâyûnum [**hümâyûnumuz**] olmağın ve “Esta’înu bi’l-illâhi vâsîrû”⁵³ fehvâ-yı sa’âdet-ihvâsı üzere cür’et-i [**âyet-i**] sabr u sebâtı telkin idüp muhayyem-i izz ü ikbâlîm [**ikbâlîmiz**] olan dâru’n nasr ve’l-meymene⁵⁴ Edirne’tü’l-mahmiyyeden ilerü irsâl ve bi’z-zât cenâb-ı Hılâfet- simâtım [**simâtımız**] dahî yümn ü [**yuşr**] ikbâl gibi kafadâr olarak vüfûr-ı azamet ü iclâl ile tahrik-i râyet-i zafer-âyet-i izz ü ikbâl ettiğim [**ettiğimiz**] hılâlde Serdâr-ı nusrat-şî’ârım [**şî’ârımız**] tayy-i [**merâhil ve kat’-ı**] menâzil ederek *İstefe* sahrâsına nasb-ı hıyâm-ı nüzul eyledikde asâkir-i mansûrem [**mansûremiz**] kesret ü vefretine binâ’en tenbîh-i hümâyûn-ı isâbet-makrûnum [**makrûnumuz**] üzere *Mora Cezîresi*’ne iki koldan hücum olunmak için *Balyabadra* kurbunda vâkî *Mora Kasteli* üzerine mükemmel ü müstevfî top ve humbara ve sâ’ir edevât-ı [**51a**] harb u kitâl ile kırk binden mütecâviz asker ifrâz u irsâl ve kastel-i mezbûrun karşusund vâkî *İnebahtı* kurbunda eyyâm-ı mu’ârekede [**mutârekede**] tahrib olunan kastelden dahî düşmen-i dîni tazyik ve sefâyin-i menhûselerin *İnebahtı Körfezi*’ne mürur u ubûrdan men’ için on iki bin mikdârı asker dahi karşı *İnebahtı Kasteli*’ne ta’yîn ve irsâl eyledikten sonra Serdâr-ı zafer-medârım [**medârımız**] kendüsü dahi yanında olan cuyûş-ı deryâ hurûşumla [**hurûşumuz ile**] *İstefe* sahrâsından hareket ve mâh-ı Cumâdelâhıra’nın yigirmi üçüncü günü⁵⁵ müntehâ-yı serhadd-i İslâm olan *Gördüs Boğazı* ta’bir olunur mazîkdan *Mora Cezîresi* içine dühûl eyleyüp zîkr olunan *Gördüs Kal’ası* kemâl-i hasânet ü rasânetinden kat’-ı nazar *İnebahtı ve Atina Körfezlerinin* müntehâsı *Mora Cezîresi*’nin hudûd-ı memâlik-i mahrûsem [**mahrûsemiz**] ile mültekâsı olub cezîre-i mezbûreye tevârüd edecek zehâyir ve asâkir- İslâmiyye’nin mürur u ubûrları fakat kal’a-i mezbûrenin güzer-gâhına münhasır ve edevât-ı harb u kitâl ve düşmen-i ceng-cü-yı dalâlet-me’âl ile meşhûn bir hısn-ı hasîn olup der-kafâ [**verâ’üz-zahr**] terk olunması niçe hatârât-ı mu’azzamayı

⁴² Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet vardır. Hadîd/25

⁴³ Müşriklere karşı topyekûn savaşın. Tevbe/36.

⁴⁴ Nerede olurlarsa olsunlar Nisâ/78.

⁴⁵ NHD’de *İşbu* bulunmamaktadır.

⁴⁶ 8 Rebî’ülevvel 1127= 14 Mart 1715 Perşembe

⁴⁷ NHD’de *nasr* bulunmamaktadır. Tamlama *Dâru’l-meymene* şeklinde geçmektedir.

⁴⁸ NHD’de *ve memâlik-i menhûse-i a’dâya bast-ı eyyâd-ı gâret ve hasâret* ifadeleri bulunmamaktadır.

⁴⁹ NHD’de *ve ibtâl-i ricâl-i gîrûdâr* ifadeleri bulunmamaktadır.

⁵⁰ O’nun yürümesi Allah’ın adıyladır. Hûd/41.

⁵¹ NHD’de *bi’t-te’yîd* ifadesi bulunmamaktadır.

⁵² Allah O’nun kuvvetini devamlı kılsın ve kuvvet ve bahtını kat kat artırsın.

⁵³ Allah’tan yardım isteyin ve sabredin. A’râf/128.

⁵⁴ NHD’de *ve’l-meymene* bulunmamaktadır. *dâru’n nasri Edirne* şeklinde geçmektedir.

⁵⁵ 23 Cumâdelâhîr 1127=26 Haziran 1715

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

[azîmeyi]müştemil olduğu zâhir olmağla avn-ı İzed-müte'âle vusûk u ittikâl birle muhasarasına karar virilüp ancak kal'a-i mezbûre cibâl-i sâ'ireden munfasıl u münferid ve hazîzinden firâzına dek mertebe-i irtifâ'î resâ'i-yi [51-b] kemend-i nigâhdan berter yekpâre taş [sahre-i sammâ] üzerinde vâki' olmağla etrâf-ı erba'asında kapusu önünden gayr-i mahalden bir vechle metris almak [alınmak] mümkün olmayup ve cevânib-i sâ'iresinden zafer-yâb hücum olmak mutasavver olmadığı düşmen-i dînin dahi ma'lûmı olmak hasebiyle melâ'in-i hâsîrîn kuvvet-i bâzû-yı iktidârların mahall-i mezbûra masrûf ve handek ve şaranpo ve lağımlar ve sâ'ir esnâf-ı sanâyi' -i harbiyye tertîbi ile inân-ı da'îyye-i muhârebeyi mevzi'-i ma'hûde ma'tûf kılıp ancak guzât-ı zafer-simât müteşebbis-i hablû'l-metîn-i "Ve me'n-nasru illâ min-indillâhi"⁵⁶ olarak mahall-i mezbûrdan metrisler almağa mübâşeret ve melâ'in-i müşrikîni dehşet-endâz-ı "Fî-hi zulûmâtûn ve ra'dûn ve berkun"⁵⁷ olan top ve tüfenk ve humbaralar ile tazyîke mübâderet ettikleri gibi derûn-ı kal'ada olan Venediklüler müteşebbis-i ezyâl-i afv ü emân olmak istedikçe ma'an tahassun eden havane-i re'âyâ-yı şekâvet-pîşe dâmen-gîr-i mûmâne'at ve Venediklü'yi ceng ü harbe tahrîs [tahrîz] ile pâ-ber-câ-yı merkez-i hiyânet olduklarından nâşî birkaç gün müdâvele-i edevât-ı ceng ü cidâl ve mûnâvele-i âlât-ı harb u kıtâlden sonra cân-siperân-ı meydân-ı meğâzî olan gâzî kullarının [kullarımızın]hurûş-ı lücce-i hamiyyetlerine binâ'en Serdâr-ı Ekremim [Ekremimiz]tarafından her firkaya ta'yîn-i mevâzî'-i hücum olunduğu haber-i dehşet-eserin Venediklü'den derûn-ı kal'ada olan şeyâtin-i arz istirâk etdikde in'idâm-ı takât-i mukâvemetten nâşî istimân [52-a] etmeleriyle tugât-ı re'âyâdan mâ'ada ancak Venediklü'ye müsâ'ade vü irfâk ve zikr oluan *Gördüs Kal'ası* bu tarikle memâlik-i aliyye-i Mülûkâneme [Mülûkânemize]zamm u ilhâk olunup ol havâliyi hâr-ı dâmen-i emn-i mü'minîn olan düşmen-i dînden tanzîf ü tehzîb ve iktizâ eden hafaza vü hurrâsı ta'yîn ü tertîb olunduktan sonra *Gördüs* altından dahi tahrîk-i livâ'-i nehzat ve *Anaboli* tarafına sevk-i inân-ı azîmet olundukda hılâl-ı râhda vâki' ve *Anaboli*'ye tahminen iki sa'at mesâfe olan *Arhos Kal'ası* keferesi kevkeb-i mevkib-isatvet-şi'ar ve debdebe-i şevket-disârımın [disârımızın]peyâm-ı dehşet-fercâm teveccühlerin gûş etdikleri sa'at "Ke'ennehüm humurun müstenfiratîn. Ferrat min kasveratîn"⁵⁸ kal'a ve varoşunu tahliye vü firâr ve kal'a-i mezbûre dahi bî dağdağa-i ceng ü cidâl zamîme-i memâlik-i [cenâb-ı]muhalledü'l-ikbâlim [ikbâlimiz] kıldıktan sonra *AnaboliKal'ası* altına varulup nüzûl olundukda kal'a-i mezbûre *Mora Cezîresi*'nin kürsî-i memleketi ve mukaddemâ yed-i İslâm'dan intizâ'ı mahallinde bulunduğ hâlden ziyâde teşyîd ü tarsîn ve sunûf-ı hiyel-i harbiyye ibdâ'ı ile terfî ü tahsîn olunmada melâ'in-i hâsîrîn otuz seneden berü bezl-i emvâl evkât edüp cevânib-i selâsesi deryâ ve taraf-ı râbî'i iki kat handek-i düşvâr-güzâr ile muhâta ve üzerinde havâle olan Palamuta nâm cebel-i şâmihîn üzerinde istinâ' [ihtirâ'] ettikleri yedi aded [52-b] metîn ü müstahkem tabyaları bürûc-ı sa'bu'l-urûcuna su'ûd u irtifâ [irtikâ]emr-i düşvâr ve menâ'at ü metânemde her biri bir hisn-ı üstüvâr olup gösterdikleri sanâyi' -i hired-firib-i harbiyyeleri muhayyir-i ukûl iken nesîm-i beşâret-şemîm-i "Kâtilûhüm yu'azzibhümullâhü bi-eydiküm ve yuhzihim ve yensurküm aleyhim ve yeşfi sudûra kavmin mü'minîn"⁵⁹ guzât-ı muvahhidîn kullarının [kullarımızın] bahr-i zehhâr-ı gayret ü hamiyyetlerin cûş u hurûşa getirüp iki koldan metrisler alınmak münâsîp görülmekle Serdâr-ı gayret-medârım [Sipâh-sâlâr-ı gayret-şi'ârımız] dahi askerî iki sınıf edüp bir kolda olan esnâf-ı cünûd-ı vâfiremi [vâfiremizi]Palamuta tabyaları üzerinden ve bir kolda olan cüyûş-ı mütekâsiremi [mütekâsiremizi]asıl *Anaboli Kal'ası*'nın kapısı önünden metrisler almak için tertîb ü ta'yîn "Ve câhidü fî sebîlillâhi"⁶⁰, "Hakkâ cihâdihî"⁶¹ medlûlunu cümlesine tenbîh ve telkin etdiğinde *Palamuta* tarafından metris [metrisler] alınacak mahall gâyet seng-lâh olmağla tîşe-i sa'⁶² merdân-ı Ferhâd-pîşe [ile]bir hatve yer hafr etmek mutasavver değil iken dilîrân-ı ecnâd-ı samîmü'l-ictihâdım [ictihâdımız]"Kul len-yusibenâ illâ mâ-ketebellâhu le-nâ"⁶³ fehvâ-yı celâdet-fermâsî üzere birbirlerin teşcî' u iğrâ ederek birer seng-pâreye i'tizâd ile müstâ'inen-billâh top ve tüfeng ve sâ'ir edevât-ı harb ü ceng i mâline mübâşeret ve ertesi gün açıktan hücum ile hamle-i vâhidede üç adet tabyaların zabt edüp [53-a] lâkin kefer-i hâk-sârın mecma'ı olan büyük tabya cümlesinden metîn ü müstahkem ve zahâmet-i cüdrânından [rasânet ü metanetinden] nâşî atılan top ve tüfeng dânelerinden lüzûm mertebesi rahne-bedîdâr ve fûrce-i hücum nümü-dâr olmamağla lağım hafrı muktezî ve temâm-ı nakb ü i'dâd olundukda eyyâm-ı muhâsaranın sekizinci günü [hafr olunan lağıma] ateş verilüp melâ'in-i müşrikîn hakkında "Yevme yeğşâhümü'l- azâbü min fevkîhim ve min tahti erculihim"⁶⁴ mü'eddâsî âşikâr olmağla henüz mütesâ'id olan gubâr u buhâr incilâ bulmadın ve kâr-ger olacak kadar keyfiyyet-i te'sîri bâliğ-i mertebe [rütbe] ta'yîn [yakîn] olmadın urvetü'l-vüskâyı "Elâ inne hizbellâhi hüümü'l-gâlibün"⁶⁵ i'tisâm birle civân-merdân-ı meydân-ı ictihâddan ba'zıları mahall-i mezbûrdan ve ba'zıları ihzâr u i'dâd olunan nerdübânlardan tabyalar üzerlerine hücum eyleyüp düşmen-i dînin kü'ûs-ı ru'ûsları ser-şâr-ı velvele-i dehşet-

⁵⁶ Yardım ve zafer ancak Allah'ın katındadır. Âl-i İmrân/126.

⁵⁷ Onun (gökyüzünün) içinde gök gürültüsü ve şimşek vardır. Bakara/19.

⁵⁸ Onlar sanki aslandan kaçan yaban eşekleridirler. Müddesir/51-52.

⁵⁹ Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rezil etsin, size onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın. Tevbe/14.

⁶⁰ Allah yolunda cihad edin. Mâide/35.

⁶¹ Hakkıyla cihad edin. Hâc/ 78.

⁶² NHD'de sa' bulunmamaktadır.

⁶³ De ki: Bizim başımıza ancak Allah'ın bizim için yazdığı gelir. Tevbe/51.

⁶⁴ O gün azap onları hem üstlerinden hem ayaklarının altından saracak. Ankebut/55.

⁶⁵ İyi bilin ki, Allah'ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Mücâdile/22.

fezâ-ı tabl ü kûs olarak nicesi urza' -i şimşîr-i tîz ve nicesi tahlîs-i ser ü cân sevdâ-yı muhâliyle pey-siper-i dehliz gürîz olmalarıyla şüc'ân-ı guzât tîğ-i sitîz-i "Eyne'l-mefarru" ile akablerinden ayrılmayıp veche-i firâr-ı a'dâ olan aşâğı *Anaboli Kal'ası*'na doğru "Len-yenfe'ukümü'l-firâru in ferartüm mine'l-mevti evi'l-katl"⁶⁶ zemzemesiyle na're-zen [kâri]-i mesâmi'-i müşrikîn olarak mutehalliten [muhtelitan] revân ü şitâbân olduklarında asıl *Anaboli Kal'ası* kapusu önünde olan sunûf-ı askerden alınan metrislerde mevcûd hizebrân-bîşe-i vegâ [53-b] dahi *Palamuta* metrislerinden kal'aya hücum olunduğun görüp arak-ı hamiyet-i dilîrâneleri nâbız olmağla anlar dahi zemzeme-i bülend-tekbîri resîde-i sipihr-i esîr ederek mîsdâk-ı şecâ'at-engîz-i "Ve inne cündenâ le-hümü'l-gâlibûn"⁶⁷ ile birbirinin [birbirlerinin] şimşîr-i adüvv-tedmir ictihâdlarına zâğ verüb derûn-ı kal'aya fûrce-i dühûl nâ-yâb iken der ü dîvâr-ı kal'aya sarılıp "Ve eyyedeküm bi-cünûdin lem-teravhâ"⁶⁸ zümresinden meded-kârî-i cenâh-ı necâh ile bâlâ-yı burûca mukaddemce urûc edenler sâ'irlerin is'âda imdâd ü i'ânet [i'ânet ü imdâd]etmekle zir ü bâlâdan hücum eden asâkir-i fevz-meâsirim [meâsirimiz] adü-yı hâk-sârâ tercemânî-i [zebân-ı] seyf ü sinân ile "Kul inne'l-mevte'l-lezî tefîrrüne min-hü fe-innehü mülâkiküm"⁶⁹ mefâdına iblâğ edüp savârim-i meslûle-i guzât ile düşmen-i dîn-i felâket-rehînden kiminin dimâ'-ı vâcibetü'l-irâkaları ihrâk ve kimisi giriftâr-ı zencîr-i seby ü istirkâk kılınmağla bir iki sa'atde gerek *Palamuta* tabyaları ve gerek *Anaboli Kal'ası* yüz yetmiş yedi aded top ve on altı hâven vesâ'ir mühimmât ile imâme-i silkü'l-le'âl-i fütühât kılındıktan sonra Serdâr-ı zafer-şî'ârım [şî'ârımız] *Mora Cezîresi*'nin kılâ'-ı bâkiyyesi feth ü teshîri için "Asâ rabbüküm en yühlike adüvveküm ve yestahlifeküm"⁷⁰ mî'ad-ı beşâret-müfâdıyla [me'âdi ile] kulûb-ı asâkir-i mansûremin [mansûremizin] tedmîr-i e'âdiye olan şevk ü himmetlerin tecdîd ve te'yîd [te'kîd]edüb *Anaboli* pîşgâhından dahi ref'-i hıyâm-ârâm ve *Moton* ve *Koron* ve *Avarin* taraflarına [54-a] şedd-i hırâm olundukda düşmen-i dîn-i hizlân-karîn cünûd-ı muvahhidin kullarımın [kullarımızın] müddet-i yesîrede avn-i ilâhi ile bunca fütühât-ı celîleye muvaffak ve ânen-fe-ânen derûn-ı hamiyet-meşhûnlarında tezâyüd-i heyecân-ı şevk-ı intikâm mukarrer ü muhakkak olup hâlâ kılâ'-ı mezbûrenin dahi inâyet-i İzed-kadîr ile feth ü teshîrine sâk-ı gayreti teşmîr etdiklerin işidüp ber-müceb-i mü'eddâ-yı "Ve kazefe fî-kulûbihimü'r-ru'bi"⁷¹ kulûb-ı kâsiyelerine tekâzâ-yı bîm ü hirâsdan nâşî mücâhidîn-i dînin sademât-ı tâkat-şiken hücum-ı satvetlerine tâb-âver-i sabr u mukâvemet olamayacakların bilüp *Manya*'da vâki' *Kelâfa Kal'ası*'n yetmiş üç aded ve *Zarnata Kal'ası*'n altmış dokuz aded top ile mücerred nüfûs-ı rediyyelerine emân verilmek üzere taraf-ı Devlet-i aliyyeme [aliyyemize] teslim ve *Koron* ve *Avarin* ve *Gilamic* ve *Arkadya* ve *Balyabadra* kal'aları mühimmât fî'l-cümle ile terk ve askerden tahliye edüb kılâ'-ı hâliye-i mezkûrenin asker ve ekser mühimmâtın *Anaboli Kal'ası*'yla hem-keffe-i mîzân-ı metânet add ettikleri *Moton Kal'ası*'yla nakl ve âmâde-i müdâfa'a vü muhârebe oldukları asâkir-i gayret-mezâhirimin [mezâhirimizin] vâsıl-ı simâh-ı hamiyetleri olmağın "Kâtîlu'l-lezîne yelûneküm mine'l-küffârî"⁷² muktezâsınca [mübtegâsınca] e'inne-i metâyâ-yı azîmetlerin kal'a-i mezbûre tarafına imâle ve bu def'a dahi huyûl-i tîz-tâz-ı celâdetlerin meydân-ı cân-sipârîde icâleye fermân-ı cihân mutâ'im [mutâ'imız] üzere şedd-i nitâk-ı sa'y u ictihâd ve bi-avn-i [54-b] Samedânî "Tevecceh haysü şî'te fe-inneke mansûrun"⁷³ müfâdisâ'ik-iyek-rân-ı sîdk u sedâdım [sedâdımız] olduğuna i'tidâd u i'timâd birle Serdâr-ı ekremim [ekremimiz]müşârun ileyh ile ma'an *Moton Kal'ası* altına varup me'mûr oldukları üzere metrisler almağa müsâra'at ve "Ke'ennhüm bünyânün marsûsun"⁷⁴ düşmen-i dîn ile kadem-sebât üzere muharebeye mübâderet eylediklerinden sonra dür u dirâz i'mâl-i top u tüfeng ile temâdî-i inâd ve tasabbur-ı e'âdiye bâ'is olmak cevâz-dâde-i himmet-i merdâneleri olmamağla eyyâm-ı muhasaranın beşinci günü var kuvveti bâzû-yı hamiyet-i dilîrâneye getirüb sıyt u sadâ-yı insilâl-i şimşîri dem-sâz-ı zemzeme-i tekbîr ederek bi-muhâbâ şîrâne hücum etmeleriyle kal'a-i mezbûre dahi bu vech üzere anveten feth ü teshîr olduğu hılâlde mukaddemâ fermân-ı hümâyûnum [hümâyûnumuz] ile *İstefe*'den *Mora Kasteli* muhasarasına ifrâz u ta'yîn olunan asker-i nusrat-güster dahi varup kal'a-i mezbûreyi muhâsara ve içinde olan düşmen-i dîn ile âheng-i muhârebe vü müşâcere etdiklerin görüb mukâbelesinde vâki' *İnebahtı Kasteli*'ne me'mûr olanlar dahi karşudan top ve humbaralar ile tazyik-ı a'dâya der-kâr olduklarında âsâr-ı celiyyesi meşhûd-dîde-i dehr olan "Nusirtu bi'r-ru'bi mesîrate şehrin"⁷⁵ hadîs-i şerîfinin mazmûn-ı i'câz-nümûnu hasb-i hâl-i ümmet-i cihâd i'tiyâd olub *Mora Cezîresi*'nde teshîr-i kılâ' [55-a] ve bikâ' için dâ'ir-i etrâf u enhâ olan mevkib-i kevkebe-dâr-ı bülend-iktidarımın [iktidarımızın] evç-gîr-i iştihâr olan gülbâng-ı haşyet-i satvet ü mehâbetleri her tarafa sârî ve ahkâm-ı dehşet-i heybet ü salâbetleri her cânibde cârî olduğundan zikr olunan *Mora Kasteli* derûnunda mahsûr kefer-i felâket-disâra dahi vesîle-i tezâ'üf-i za'f ü fütûr olub sademât-ı kâsime-i hücum-ı mücâhidîne kuvvetü'z-zahr-i mukâvemet ve iktidârları münselib olduğu ecilden muhâsaranın beşinci günü istîmân etmeleriyle fakat nüfus-ı habîselerine emân verilüp kal'a-i merkûmenin [mezbûrenin] haber-i behcet-âver teshîri ilâve-i nusrat-ı ânife ve

⁶⁶ De ki eğer siz ölümden ve öldürmekten kaçırırsanız, kaçmak size asla fayda vermeyecektir. Ahzâb/16.

⁶⁷ Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir. Sâffât/173.

⁶⁸ Sizin görmediğiniz birtakım ordularla sizi desteklemiştir. Tevbe/40.

⁶⁹ De ki: Sizin kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm var ya, o mutlaka size ulaşacaktır. Cum'a/8.

⁷⁰ Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk edecek ve sizi egemen kılacaktır. A'râf/129.

⁷¹ Kalplerine büyük korku saldı. Ahzâb/26 ve Haşr/2. Ayetlerinin orta kısımlarında yer almaktadır.

⁷² Kâfirlerden öncelikle yakınımızda olanlarla savaşın. Tevbe/123

⁷³ İstediyim tarafa yönel, muhakkak ki sen, muzaffersin (yardım olunanlardansın).

⁷⁴ Sanki onlar kenetlenmiş bir yapı gibidir. Sâff/4.

⁷⁵ Bir aylık mesafeden düşmana korku salmakla yardım olundum. Hadîs (116 makale)

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

mülhak-ı fütühât-ı sâlife olduktan sonra *Mora Ceziresi* kılâ'ından emna'-ı husûn ve hasânet ve rasâneti kılâ'-ı sâ'iresinden füzûn olduğu müsellemler-i seyyâhân-ı cihân-gerd-i âlem olan *Benefşe Kal'ası* içinde mevcûd gürûh-ı müşrikîn dahi cünûd-ı müvahhidînin velvele-endâz-ı çâr-çihet-i âfâk olan mehâbet ve salâbetlerinden giriftâr-ı bîm ü dehşet olub *Mora Ceziresi'nde* [Cezîresi'nin] kal'a-i mezbûreden gayri ta'lik-i kemend-i feth ü teshîr edecek kılâ' u bikâ' kalmamağla ne kadar sâbit-kadem merkez-i inâd olsalar ser-encâm halleri "*Fe-nüzûlün min hamimin ve tasliyeti cahimin*"⁷⁶ olacağı bilüp *Moton Kal'ası* teshîri esnâsında der-i merhamet-medâr-ı Devlet-i aliyyemden [aliyyemizden] istimâna müsâ'at etmeleriyle mesfûrları derûn-ı kal'adan ihrâc ve ol hısn-ı hasânet- [55-b] şî'ârı dahi idâd-ı memâlik-i aliyyeme [aliyyemize] zamm u idrâc için Ordu-yı hümâyûnum [hümâyûnumuz] tarafından mu'temedün-aleyh kullarım [kullarımız] ta'yîn olunub avn-ı Rabbânî ile bu denlû fütühât-ı beriyye cilve-ger-i minassa-i vukû' olduğundan mâ'adâ taraf-ı bahrde dahi Donanma-yı hümâyûnum [hümâyûnumuz] "*Ve cerayne bi-him bi-rihin tayyibetin*"⁷⁷ mehebbinden vezân olan bâd-ı şurta-i tevfiik ile *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd*'den rîsmân-nigâh-ı resîde-i künküre-i bârûsu olmada kâsır ve mühendisân-ı hurde-bîn-i hîred tahmîn mikdâr-ı irtî-fâ'ında hâyir olup bu âna gelince letamât-ı çâr-müvecceh-i ceng ü âşûbdan der ü divârı rahnedâr olmayan *İstendil* [Cezîresi] *Kal'ası* önünde lenger-endâz oldukda kal'a-i mezbûre kayadan bir cebel-i feleksâ zirvesinde vâki' ve korsan keferesi cezîre-i mezbûreyi melce' ü me'vâ ittihâz ve cezâyir-i İslâmiyye beyninde vâki' olmak takrîbiyle gelüp geçen sefâyin-i müslimîne i'sâl-i zarar ve hasâret eyleyerek dört yüz seneden mütecâviz Venedik keferesi tasarrufunda kalmış iken bu def'a Donanma-yı hümâyûnum [hümâyûnumuz] sefâyininden top ve asker ihrâc ve kal'a-i merkûmeyi⁷⁸ muhâsara ile mehâzîl-i müşrikîn "*Eynemâ tekûnû yüdrîkkümü'l-mevtü ve-lev küntüm fı-burûcin müşeyyedetin*"⁷⁹ vetîresi üzere tazyîk ve iz'âc olunduktan bir tarikle satvet-i guzât-ı müslimîne tâb-âver-i sebât olamayub telâtum-gâh-ı lücec-i afv ü ihşân olan atabe-i merhamet-nişânımdan [nişanımızdan] istimân etmeleriyle [56-a] Venediklülerin [Venediklü'nün] nüfûs-ı rediyyeleri ve re'âyânın mâl u cânlarına emân verilüb kal'a-i mezbûre bi'l-cümle top ve mühimmât-ı mevfüre ve cezîresi almış iki aded kurâ'-ı ma'mûresiyle müceddeden zamîme'-i memâlik-i fesîhatü'l-mesâlik-i Pâdişâhânem [Pâdişâhânemiz] olduğu hâlde yine Venedik keferesinin dest-i dalâlet-peyvestlerinde olan *Egine Cezîresi* sükkânının dahi *İstendil* gibi bir kal'a-ı menî'anın keyfiyyet-i hayret-fermâ-yı feth ü teshîri ve mevâkıb-ı kevâkib-şümârımın [şümârımız] *Mora Cezîresi*'ne kudûm-ı azamet-i masîri dehşet-endâz-ı kulüb-ı mer'ûbeleri olup kehfü'l-emân-ı istimâna ilticâ etmeleriyle "*Fe-izâ kadderte alâ-adivvike fe'ca'li'l-afve zakâte'l-kudreti*"⁸⁰ medlûlunca niyazlarına müsâ'ade ve ol cezîre dahi bu emr-i yesîr ile muzâf-ı büldân-ı mahrûsem [mahrûsemiz] kılındıktan sonra *Çuha Adası* teshîri için [teshîrine] neşr-i şîrâ' u şürü' eyledikde anda olan keferedahi niyâz-ı terahhüm ve emân ile istikbâl ve kibel-i Devlet-i aliyyemden [aliyyemizden] "*el-Afvü zekâtü'z-zaferi*"⁸¹ medlûlunca istid'â-yı [istidcâ] birr ü nevâl eylemeleriyle müsâ'ade-i recâları sadaka-i feth⁸² [-nüch] u zafer bilinüp rakabe-i itâ'atlerine ta'lik-ı ribka-i zimmet ile cezîre-i mezbûre dahi bi'l-cümle kurâ' ve re'âyâ ve arâzi ve zevâyâsı ile zamîme-i memâlik-i mahmiyyem [mahmiyyemiz] kılınub [kılındıktan sonra] ve mukaddemâ memâlik-i İslâmiyye'den iken Venedik keferesinin dest-i dalâlet-peyvestlerine giriftâr olub *Rumili'nin* büyük kıyısına mülâsik olmak takrîbiyle [56-b] düşmen-i dînin ekseriya karagâh-ı donanma-yı menhûsı olan *Ayamavra Cezîresi* üzerine cünûd-ı muvahhidînden bir mikdârı ifrâz ve ırsâl olundukda fi'l-hakîka düşmen-i dînin bu def'a dahi donanma-yı menhûsı *Ayamavra Kal'ası* önünde lenger-endâz bulunmuş iken kat'an iltifât olunmayup asker-i nusrat-eserimin [eserimiz] niyyet-i kahr u tedmîri ile üzerlerine olan hücumların melâ'in-i hâsirîn gördüklerinde donanma-yı menhûslarından bir mikdâr asker-i nikbet-eser taşra ihrâc ve hücum-ı asker-i İslâm'a sedd olmak fikr-i fâsidi ile ceng ü cidâle cesâret eylediklerinde hücum-ı [cünûd-ı] muvahhidîne sedd-i râh-ı mukâvemet olamayacakların bilüp hâsir ve hâ'ib savb-ı inhizâma âyib olduklarından fi'l-asl *Ayamavra* derûnunda temekkün üzere olan gürûh-ı müşrikîn dahi mukaddemâ kal'a-i mezbûrenin kara tarafından i'dâd ettikleri lağımlara ateş ilkâ ve kendüleri donanma-yı menhûsları tarafına firâr etmeleriyle cezîre-i mezbûre dahi kurâ'-ı ma'mûre ve re'âyâ-yı mevfüre ve kal'a-i mehdûme ve bi'l-cümle top ve mühimmat ile münharit-ı silkü'l-le'âl-i fütuhât [celîle] olduğundan mâ'ada yine Venedik keferesinden bundan esbak nez' ü teshîr olunmuş *Girid Cezîresi* müstemilâtından olup sulhen yed-i i'tidâlarında bu âna değin bakî kalan *Suda ve İspertonga* nâm iki aded⁸³ hısn-ı hasînin yed-i küffârda bekâsı ve cezîre-i mezbûre ancak *Suda Limanı*'ndan ibâret iken liman-ı mezbûra [mezkûra] [57-a] korsan keferesi istihzâr ve gelüp geçen sefâyin-i müslimîne isâl-i gezend ü hasâret etmeden hâli olmadıkları cevâz-dâde-i gayret-i Mülûkânem [Mülûkânemiz] olmadığı ecilden zikr olunan iki kal'anın muhâsarasına şürü' etdirilüp tazyîk olunduktan [olunduklarından] sonra derûnlarında mutahassın olan melâ'in-i bi'l-iztirâr havze-i emâna ilticâ ve istimân etmeleriyle zikr olunan *Suda ve İspertonga* kal'aları dahi mastûr-ı harâyid-i [cerâyid] emlak-ı Pâdişâhânem [Pâdişâhânemiz] olmağın lillâhi'l-hamdi ve'l-

⁷⁶ İşte ona da kaynar sudan bir ziyafet vardır. Ve onun sonu cehenneme atılmaktır. Yunus/22.

⁷⁷ Gemilerimizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgârla seyrettiği sırada... Yunus/22.

⁷⁸ NHD'de merkûmeyi ifadesi bulunmamaktadır.

⁷⁹ Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır. Nisâ/78.

⁸⁰ Düşmanına üstünlük sağladığın vakit, affetmeyi gücün sadakası kıl. Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, I, İstanbul 2008, s.425.

⁸¹ Affetmek zaferin sadakasıdır. Bkz. Yılmaz, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, I, s.23.

⁸² NHD'de feth ifadesi bulunmamaktadır.

⁸³ NHD'de aded kelimesi bulunmamaktadır.

minne işbu sâl-ı ferruh-fâlde berren ba's olunan cünûd-ı şecâ'at- nümûdüm **[nümûdümüz]** dest-zen-i dâmân-ı "Ve sebbit akdâmenâ v'ensurnâ ale'l-kavmi'l-kâfirîn"⁸⁴ olarak *Mora Cezîresi* içinde "Ve zannû ennehüm mâni'atühüm husûnühüm"⁸⁵ mü'eddâsınca metânet ve resânetine i'tinâ ve iğtirâr ile düşmen-i dñnin cüyüş-ı deryâ- hurûşuma **[hurûşumuza]** karşı makâm-ı lücc ü hisâmıda ihtizâz **[izrâr]** ve kıyâmlarına medâr olan kilâ'-ı hasîne ve husûn-ı rasîneyi gerek emânen ve gerek anveten yed-i istilâ-yı a'dâdan nez' edüb "Fe-kuti'a dâbiru'l-kavme'l-lezîne zalemû ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn"⁸⁶ sürûduyla zemzeme-sâz-ı hamd-ı Vâcibü'l-vücûd olmak müyesser ve bahran tertîb ü techîz**[techiz ü tertîb]** olunan Donanma-yı hümâyûnum **[hümâyûnumuz]** dahi mehebb-i avn-ı Samedânî'den nesemât-ı bâd-ı murâd-ı "İnnâ fetehnâ le-ke fetthan mübînen"⁸⁷ ile her ne savba imâle-i sükkân azîmet eylediyse "Fe'dhulûhâ bi-selâmin âminîn"⁸⁸ makâl-i beşâret-me'âli ile ikbâl ü istikbâl olunmak mukadder olub yedi yüz **[57-b]** elli mîl devresi ve re'âya-yı mevfûre ile meşhûn iki binden mütecâviz kurâ-yı ma'mûresi **[muhtevi]** olan *Mora Cezîresi* dest-i tasarruf-ı a'dâda bir hatve yer kalmamak vechi üzere umûmen kilâ' u bikâ' ve müştemilât-ı kalîle ve kesîresi ile ve *Istendil* ve *Egine* ve *Çuha* ve *Ayamavra* gibi dört kıt'a cezâyir-i müstakille kilâ' u bikâ' **[ribâ']** ve kurâ ve re'âyâ ve tetimmât-ı bâkisi **[vefîresi]** ve *Suda* ve *İsperlonga* kal'aları eyyâm-ı ma'düdede dest-i a'dâdan nez' ü tahlîs ve kalemvîr-i hükm-i Husrevâneme **[Husrevânemize]** zamm u tahsis olunup ma'âbid ü mesâcid ve cevâmî-i savâmî'i levs-i vücûd-ı li'âm-ı ⁸⁹**[bed-bûd-ı]** evsân ü asnâmdan tanzîf ü tethîr ve kanâdil-i lâmi'u'l-**[lemmâ'atül]** envâr-ı tevhid ve temcîd ile tenvîr olunmağın bi'z-zât cenâb-ı mü'eyyed-i Hilâfet-mesnedim **[mesnedimiz]** makarr-ı Devlet-i aliyye ve müstekarr-ı Saltant-ı seniyyem **[seniyyemiz]** savbına tevcîh-i râyât-ı zafer-âyât avd ü insirâf kılıp Serdâr-ı sûtûde-me'serim **[me'serimiz]**ve yanında olan asâkir-i fevz-mezâhirim **[mezâhirimiz]** dahi ganâyim-i mevfûre-i "Ve evraseküm arzahüm ve diyârahüm ve emvâlehüm"⁹⁰ ile "Fenkalebû bi-ni'metin minallâhi ve fazlin lem-yemseshüm sũ'ün"⁹¹ me'âli hasb-i hâl-i müreffehü'l- **[refâh]** bâlleri olarak girânbar-ı ganimet ile avd⁹² u iyâb ve dest-âvîz-i zafer ve nusrat **[nasr u zafer]** ric'at ü insirâfa ruhsat-yâb olmuşlardır "Hâzâ min fazli rabbi"⁹³, "Vallâhü zu'l-fazli'l-azîmî"⁹⁴bu âlâ-yı vâlâ-yı behiyyetü'l-âsâr ve ni'amâ-yı uzemâ-yı seniyyetü'l-iktidâr "Ve emmâ bi-ni'meti rabbike fe-haddis"⁹⁵ mücebi üzere işâ'at ü ilân ve işâret ü izânı bâ'is-i ibtilhâc-ı **[irtiyâh]** kulûb-ı ehl-i İslâm ve mâye-i inşirâh-ı sudûr-ı enâm olmağla⁹⁶ işbu fermân-ı beşâret unvânım isdâr ve irsâl olunmuşdur imdi inşaallahu vusûlünde bu ni'met-i şâmilenin temhîd-i mukaddimât-ı şükr ü sipâsı ile imtidâd-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve izdiyâd-ı fer ü şevket-i saltanatım ve hem-vâre fevz ü nusret-i cünûd-ı muvahhidîn ve kahr ü hizlân-ı gürûh-ı müşrikîn için mezâhir-i icâbet-i kâdiyü'l- hâcat⁹⁷ olan ulemâ-i kirâm ve sulehâ-i zevî'l-ihtirâm ve fukarâ-yı irtişamdan isticlâb-ı du'a-yı hayrdan sonra saray-ı cedîd-i âmirem burnunda ve tophâne ve tersâne-i âmiremde ve kız kulesi ve Yedikule ve sâir top mahallerinde alâ-rağmî'l-eâdî⁹⁸ izhâr-ı sürûr ve şâdmânî için ancak bir gün üç nevbet top şenliklerin eyleyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılâsız tahrîren fî evâsıt-ı zilkade sene seb'a ve işrîn ve mie ve elf.

⁸⁴ Ey Rabbimiz ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et. Bakara/250.

⁸⁵ Onlar da kalelerinin kendilerini (Allah'tan) koruyacağını sanmışlardır. Haşr/2.

⁸⁶ Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. En'am/45.

⁸⁷ Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik. Feth/1.

⁸⁸ Ve ardından oraya emniyet ve selamete girin. Hicr/46.

⁸⁹ NHD'de li'âm-i ifadesi bulunmamaktadır.

⁹⁰ Allah, size onların topraklarına yurtlarına, mallarına vâris kıldı. Ahzâb/27.

⁹¹ Bundan dolayı Allah'tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler. Âl-i İmrân/174.

⁹² NHD'de avd ifadesi bulunmamaktadır.

⁹³ Bu Rabbinin bir lütfudur. Neml/40.

⁹⁴ Allah büyük lütf sahibidir. Bakara/105.

⁹⁵ Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla hatırla. Duhâ/11.

⁹⁶ Mîyâne-i cânibeynde rasîfî'l-esâs olan mebânî-i müsâlemet ü istinâsı teşyîd ve kavâ'id-i sıdk u ittihâd ve sevâ'id-i te'âzud u vedâdî tesdîd için nâm-zed-i irsâl ü ta'yîn olan sedene-i sürâdikât-ı Devlet-i aliyyemizden sadâkat-âyîn ve emânet-karîm kıdvetü'l-emâcîdi ve'l-ekârim Yûsuf *zide mecdühü* ber-sebil-i risâlet meb'ûs-itaraf-ı vâzihü's-şerefleri kılınmışdır bi-tevfiki'l-Meliki'l-vedûd savb-ı alilerine inâha-ı cemmâze-i vürûd edüb süpûrd-i uhde-i sefâreti kılınan himet-i lâzimesin edâdan sonra savb-ı dergâh-ı Hilâfet-destgâhımıza in'itâf- inân-ı insirâfî husûsunda fâ'iz-i hüsn-i icâzet buyurulmak mütevakkı'dır bâkî hemîşe iklîl-i şehâmet hâtuf-ı ebsâr-ı ahterân-ı çarh-ı berîn ve nazâret-i gülîstân-ı izzet gıpta-fermâ-yi'tidâl-i ferverdîn-bâd innehü Sübhânehü hakîkun bi'l-isti'ânehü ve'l-istincâd . Tahrîren fî evâsıt-ı Safer sene [1]128.

⁹⁷ Herkesin dileğini yerine getiren" anlamında Cenâbîhak için kullanılır

⁹⁸ Düşmanların inadına

1715 MORA FETİHNÂMESİ BAĞLAMINDA OSMANLI DİPLOMASİSİNDE
FETİHNÂMELERİN ROLÜ VE DİPLOMATİK DİLİ

EKLER

EK-1 Fetihnâme-i Cezîre-i Mora, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3655/4, vr. 48a-56a.

